

ARHITEKTONISKĀS IZPĒTES GRUPA

VĒSTURISKO CELTŅU IZPĒTE
REKONSTRUKCIJAS - RESTAURĀCIJAS PROJEKTI
ARHEOLOĢISKĀ IZPĒTE
KONSULTĀCIJAS

Vienotais Reģistrācijas NR.LV 40003041528, Būvkomersanta Reģistrācijas NR. 2326-R

PASŪTĪJUMA NR.:

TNPCP/25/9-23/425/L

PASŪTĪTĀJS:

TALSU NOVADA PAŠVALDĪBA

OBJEKTS:

SABILES PILSĒTAS VĒSTURISKAIS CENTRS
UN TĀ AIZSARDZĪBAS ZONAS

KULTŪRVĒSTURISKO VĒRTĪBU INVENTARIZĀCIJA UN DEFINĒŠANA SABILES VECPILSĒTĀ

KULTŪRVĒSTURISKĀS VIDES INVENTARIZĀCIJA UN ARHEOLOĢIJAS PIEMINEKĻI

SĒJUMS

1

DAĻA:

ARHITEKTONISKI MĀKSLINIECISKĀ
INVENTARIZĀCIJA

MARKA

AMI

VALDES LOCEKLE:

BAIBA EGLĀJA

IZPĒTES GRUPAS VADĪTĀJA:

DAIGA LĒVALDE

AUTORI:

DAIGA LĒVALDE
(VECMEISTARA KVALIF.:511)

ZANDA BIKŠE
(VECMEISTARA KVALIF.:506)

ILMĀRS DIRVEIKS
(VECMEISTARA KVALIF.:507)

BAIBA EGLĀJA

RĪGA, 2025

Arsenāla iela 3, 4. stāvs, Rīga LV-1050, Latvija, tālrunis: +371 67 211 253, + 371 67 212 278, fakss: +371 67 221 647,

e-pasts: aig@AIGsia.lv, <http://www.AIGsia.lv>

PVN reģ.nr. LV40003041528, a/s Swedbank fil. Sakta, kods HABALV22, konts LV73HABA0001408036360

SABILES VECPILSĒTAS KULTŪRAINAVA. KULTŪRVĒSTURISKO VĒRTĪBU INVENTARIZĀCIJA UN DEFINĒŠANA.

1. SĒJUMS

KULTŪRVĒSTURISKĀS VIDES INVENTARIZĀCIJA UN ARHEOLOĢIJAS PIEMINEKĻI

1. IEVADS

2. IESKATS SABILES VĒSTURISKĀS APBŪVES UN PLĀNOJUMA IZVEIDES VĒSTURĒ

3. SABILES KULTŪRVĒSTURISKĀS PILSĒTVIDES INVENTARIZĀCIJA

3.1. Kultūrvēsturiski, ainaviski un arhitektoniski nozīmīgākās teritorijas un ēkas

3.1.1. Sabiles vēsturiskā centra robežas

3.1.2. Sabiles pilsētas vēsturiskais centrs

3.1.3. Pilskalns un tā pieejamība

3.1.4. Atsevišķas ēkas un to grupas

3.1.5. Palīgēkas jeb "fona" apbūve

3.2. Ielas ainava un skatu punkti

3.3. Ielas ainava un detaļas

3.3.1. Ielas līmeņi un lieveņi

3.3.2. Fasādes

3.3.3. Stūra ieejas

3.3.4. Jumti, jumtu segums

3.4. Sabiles kultūrainavas vispusīga izvērtēšana

4. IETEIKUMI UN REKOMENDĀCIJAS

4.1. Ieteikumi kultūrainavas saglabāšanai

4.2. Apdraudētāko zonu problēmu definējums un aprūpes programma

4.3. Vadlīnijas kultūrvēsturiskās vides saglabāšanai

4.4. Rekomendācijas apbūves noteikumiem aizsargājamās kultūrvēsturiskajās teritorijās un objektos

4.4.1. Atsevišķu objektu aizsardzības statuss

4.4.2. Rekomendējamās izmaiņas atsevišķos apbūves noteikumu punktos

5. ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU UN VIETU INVENTARIZĀCIJA

AMI – 1 Arheoloģijas pieminekļi un to aizsargjoslas

6. KOPSAVILKUMS

1. IEVADS

Pēc Talsu pilsētas Domes pasūtījuma 2025.gada vasarā un rudenī veikta Sabiles pilsētas vēsturiskā centra kultūrvēsturiskā mantojuma inventarizācija. Apsekotā teritorija sakrīt ar pilsētbūvniecības pieminekļa Nr. 7449 - "Sabiles pilsētas vēsturiskais centrs" robežām, tā aizsargjoslu un piegulošās apbūves un kultūrainavas teritoriju, kurā ietilpst vairāki arheoloģijas pieminekļi.

Darba galvenie uzdevumi:

- Sabiles kultūrvēsturiskā mantojuma apzināšana un definēšana, nosakot kultūrvēsturiski, ainaviski un arhitektoniski nozīmīgākās teritorijas, ēkas un apbūves zonas.
- Pilsētas centrālās daļas zonēšana, norādot saglabājamās teritorijas, ainavas un ēkas. Noteikt iespējamās kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanas prioritātes un teritorijas ar atšķirīgiem saglabāšanas nosacījumiem.
- Vēsturiski nozīmīgu teritoriju (zonu, aizsargjoslu) robežu precizēšana vai noteikšana, kurās reglamentējami apbūves noteikumi.
- Atsevišķas rekomendācijas kultūrpolitikas jomā un dažas praktiskas darba metodes, kas palīdzētu kultūras mantojuma saglabāšanas darbā ilgākā laika posmā.
- Pilsētas centrālās daļas apbūves arhitektoniskā inventarizācija
- Arheoloģisko pieminekļu un vietu inventarizācija.
- Kultūrainavai neatbilstošu, potenciāli likvidējamu uzslāņojumu definēšana.
- Priekšlikumu izstrādāšana pilsētas apbūves noteikumu pilnveidošanai.

Darbu izpildīja izpētes un projektēšanas biroja "Arhitektoniskās izpētes grupa" darbinieki Zanda Bikše (projekta vadība, ēku apsekošana dabā, novērtējums, metodikas izvēle, datu apstrāde, kartografēšana), Daiga Lēvalde (grupas darbības koordinēšana, ēku apsekošana dabā, fotofiksācija, novērtējums, teksts, metodikas izvēle, datu apstrāde), arhitekts, arhitektoniski mākslinieciskās izpētes vecmeistars Ilmārs Dirveiks (projekta daļas vadība, darbs ar vēsturiskajiem materiāliem, vēsturiskā centra un aizsardzības zonu, kultūrvides, ainavas apsekošanā, datu apstrāde un analīze, atskaites teksta, vadlīniju un ieteikumu sagatavošana apbūves noteikumiem), arhitektoniski mākslinieciskās izpētes vecmeistare Ruta Taurena (ēku krāsojumu apsekošana dabā, datu apstrāde); restauratore, arhitektoniski mākslinieciskās izpētes meistare Ieva Liepa (ēku krāsojumu apsekošana dabā, datu apstrāde, krāsojuma periodizācijas tabulas, teksts), mākslas vēsturniece, restauratore Eva Rotčenkova (ēku krāsojumu apsekošana dabā, datu apstrāde) mākslas vēsturniece, arhitektoniski mākslinieciskās izpētes vecmeistare dr.art. Vija Strupule (ēku krāsojumu apsekošana dabā), mākslas zinātniece, arheoloģe Baiba Eglāja (arheoloģisko pieminekļu

inventarizācija, arheoloģijas pieminekļu izpētes informācijas apzināšana un apkopojums, noteikumu sagatavošana to saglabāšanai). Darba metodiku apstiprināja un saskaņoja Talsu novada Būvvaldes vadītājs, Talsu pilsētas arhitekts Emīls Gulbis.

Atskaite sagatavota divās daļās (sējumos) ar pielikumu (ēku inventarizācijas anketas) :

- **1.sējums Kultūrvēsturiskās vides inventarizācija un arheoloģijas pieminekļi**

Sabiles vēsturiskā centra un tā aizsardzības joslas, kultūrvēsturiskās vides, ainavisko un arhitektoniski nozīmīgu teritoriju, arheoloģisko pieminekļu inventarizācija, analīze un rezultātu izvērtējums, rekomendācijas un fotofiksācija;

- **2. sējums Ēku inventarizācija**

Vēsturisko ēku inventarizācija, rezultāti un secinājumi (paskaidrojuma raksts ar darba metodikas aprakstu, inventarizācijas datu analīzi, izvērtējumu, kopsavilkumu un kartogrāfisko materiālu; fasāžu koloristikas apsekošana (ierobežotā apjomā), secinājumi un rekomendācijas.

- **Pielikums** 60 ēku arhitektoniskās inventarizācijas anketas ar fotofiksāciju, t.sk. krāsu anketas 51 ēkai:

- 1.mape** - Abavas iela, Avotu iela, Kalna iela, Kuldīgas iela, Pilskalna iela;

- 2.mape** - Rīgas iela, Strautu iela;

- 3.mape** - Talsu iela, Ventspils iela.

Kopā ar atskaiti 1 eksemplārā papīra formātā inventarizācijas materiāli pasūtītājam nodoti digitālā formātā uz 1 datu nesēja:

- Kopā ar atskaiti 1 eksemplārā papīra formātā inventarizācijas materiāli pasūtītājam nodoti digitālā formātā uz 1 datu nesēja:
- inventarizācijas anketas Microsoft Exel formātā;
- fotoattēli *.jpg formātā;
- fotolapas *.pdf formātā;
- krāsojumu apsekojuma rezultātu sistematizācija tabulās *.pdf formātā;
- kartogrāfiskais materiāls AutoCad un *.pdf formātā;
- paskaidrojuma raksts Word Document formātā un *.pdf formātā.

2. IESKATS SABILES VĒSTURISKĀ CENTRA ESOŠĀS APBŪVES UN PLĀNOJUMA IZVEIDES VĒSTURĒ

Par Sabiles pilsētas attīstības vēsturi nav rezumējoši pētījumi, un atrodamā informācija ir izklaidēta. Sabiles attīstības vēstures detalizētu izpēti apgrūtina fakts, ka trūkst pilsētas kartes un plāni, kas būtu senāki par 20. gadsimta pirmo pusi.

Sabile atrodas Abavas senlejas krastos. Teritorija ap Pilskalnu un Karātavu kalnu uzskatāma par Sabiles pilsētas pirmsākumu vietu. Pirmo reizi Sabiles vārds rakstos minēts **1253. gadā**.

Viduslaikos cauri Sabilei veda zemes ceļš, kas savienoja Kuldīgu, Rendu un Kandavu. **13. gadsimta 2. puse vai 14. gadsimtā** uzcēla Sabiles pili,¹ pie kuras 1462. gadā minēts Sabiles amatnieku un tirgotāju miests. Sabiles pils piederēja pie ,t. s. saimniecības pīļu tipa. Konkrētas liecības par pils lokāciju nav iegūtas, bet orientējoši tā atradusies starp tagadējo skolu un autoostu. Pilsētas vēsturiskais centrs ir **15.-19. gs.** pilsētībūvniecības piemineklis. Ordeņa laikos Abavas labā krasta nogāzē atradušās vīnogulāju plantācijas. Pēc Livonijas kara Sabile nokļuva Kurzemes hercogistē. Hercoga Jēkaba laikā te bija ierīkota linu austuve, kaļķu un darvas ceplī, dzirnavas.

1567. gadā Sabiles vecās koka kapelas vietā uzsāka celt Sabiles draudzes novada baznīcu, ko pabeidza **1682. gadā**.

*Kurzemes -Zemgales hercogistē 17. gadsimtā hercoga Jēkaba Ketlera valdīšanas laikā Sabile piedzīvoja saimniecisko uzplaukumu, kad šeit darbojās manufaktūras – linu austuve, kaļķu dedzināmā krāsns, darvas dedzinātava, dzirnavas, kas tika nopostīti poļu – zviedru karā 1658. gadā.*²

1710. gadā pilsēta cieta no mēra un uz ilgu laiku panīka.

18. gadsimta beigās Sabili iekļāva Talsu apriņķī, un tā kļuva par tirdzniecības un amatniecības centru.

1805. gadā bez mūra draudzes baznīcas miestā bija 17 koka dzīvojamie nami.³

1808. gadā pilsēta gandrīz pilnībā nodega. 19. gadsimta vidū saimniecība bija atkal atjaunojusies. Atjaunojot apbūvi, cēla arvien lielāku skaitu mūra ēkas. **1830. un 1840. gados** laikrakstos ir vairāki sludinājumi par mūra dzīvojamo māju un saimniecības ēku pārdošanu.

Senākais zināmais Sabiles gruntsgabalu saraksts ar ziņām par to apbūvi un īpašniekiem datēts ar **1863. gada 23. februāri**. Lielākā daļa dzīvojamas mājas būvētas no koka.

Kopš 1875. gada lielākā daļa ielas bija bruģētas.⁴

19. gadsimtā plašā apkārtnē slavināti Sabiles amatnieki – ādmiņi.

¹ Dzenis A. Sabiles pilsētas vēsturiskā izpēte (no pirmsākumiem līdz 1917. gadam). Datorraksts.

² Dzenis A. 25. lpp.

³ Turpat, 26. lpp.

⁴ Turpat, 32. lpp.

1911. gadā Sabilē bija 115 mūra un 17 koka nami.

1917. gadā Sabilei tika piešķirtas pilsētas tiesības.

20. gadsimta sākumā te veiksmīgi darbojās vairāki uzņēmumi - pienotava, kokzāģētava, alus brūzis u.c.

1990. gados atkal atjaunots Sabiles vīna kalns, kur vīnogu audzēšana sāka jau ordeņa laikā un, kas ir vistālāk Eiropas ziemeļos esošais vīna dārzs. Tagadējā Vīna kalnā pirmie stādījumi ierīkoti **no 1937. līdz 1938. gadam** pēc vīnogu audzētāja Paula Gailīša iniciatīvas.

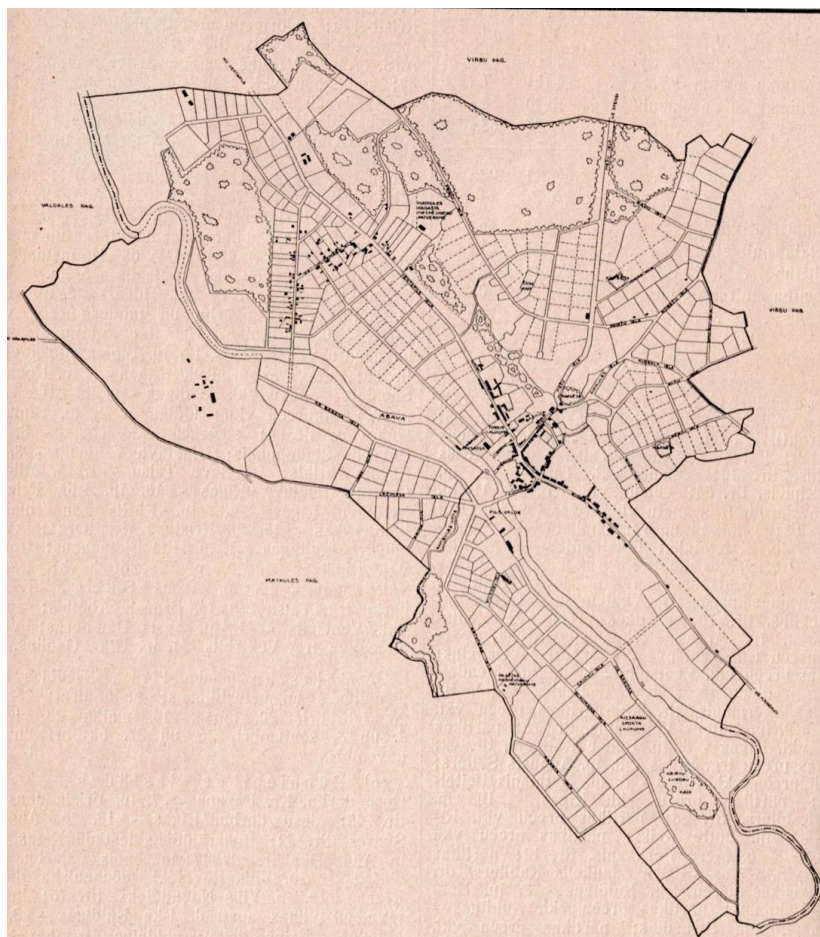
1956. gadā uz 1930. gadu vidus betona balstiem tika uzbūvēts jauns dzelzsbetona tilts pār Abavu. Turpmākajos divos gadu desmitos pilsētā tika atjaunota vai uzbūvēta infrastruktūra, tai skaitā dzīvojamās ēkas, kultūras nams, skolas ēka un autoosta.

Pašreizējās pilsētas robežas aptver laika gaitā izveidojušās trīs pilsētas daļas - Sabiles vēsturiskais centrs, Pārabava un Jaunsabile.

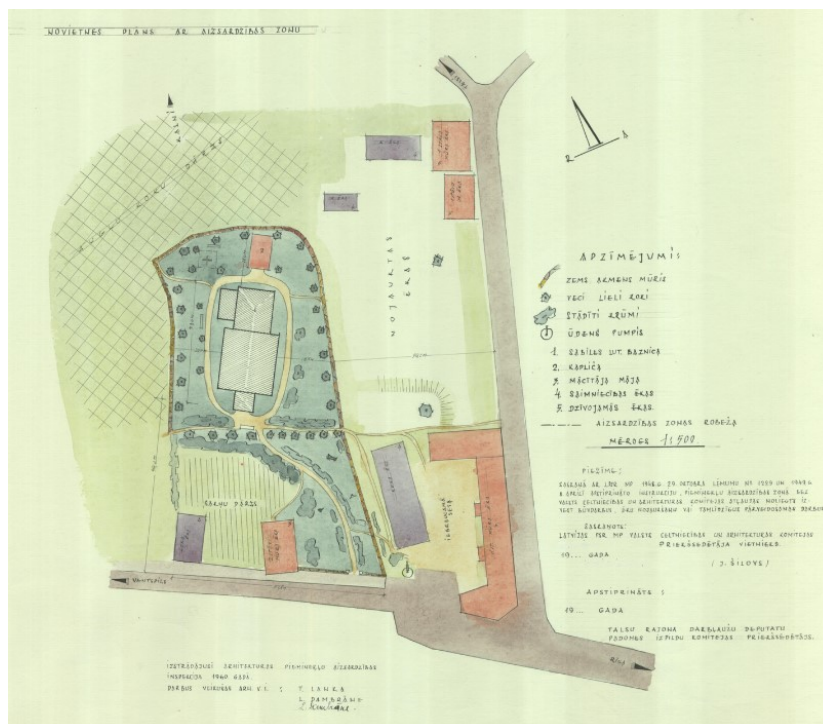
Mūsdienās svarīgu nozīmi ieguvis fakts, ka Sabiles Abavas kreisajā krastā iepretī pilsētai ir vairāku muižu apbūve (Firkspedvāle, Briņķu Pedvāle un Mācītājmuiža).

2000. gada 15. augustā, apvienojoties Sabiles pilsētai un Abavas pagastam, tika izveidots Sabiles novads.

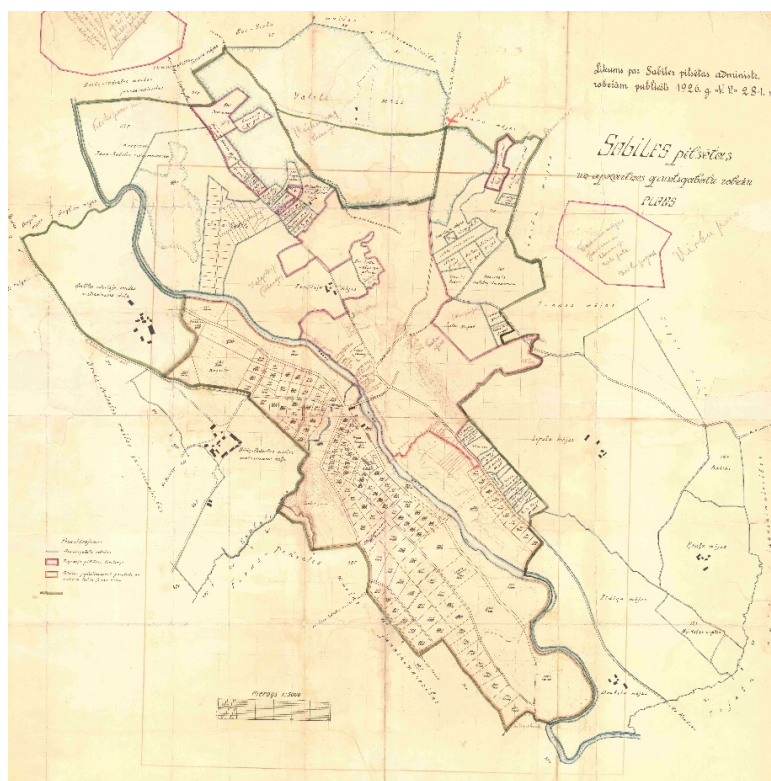
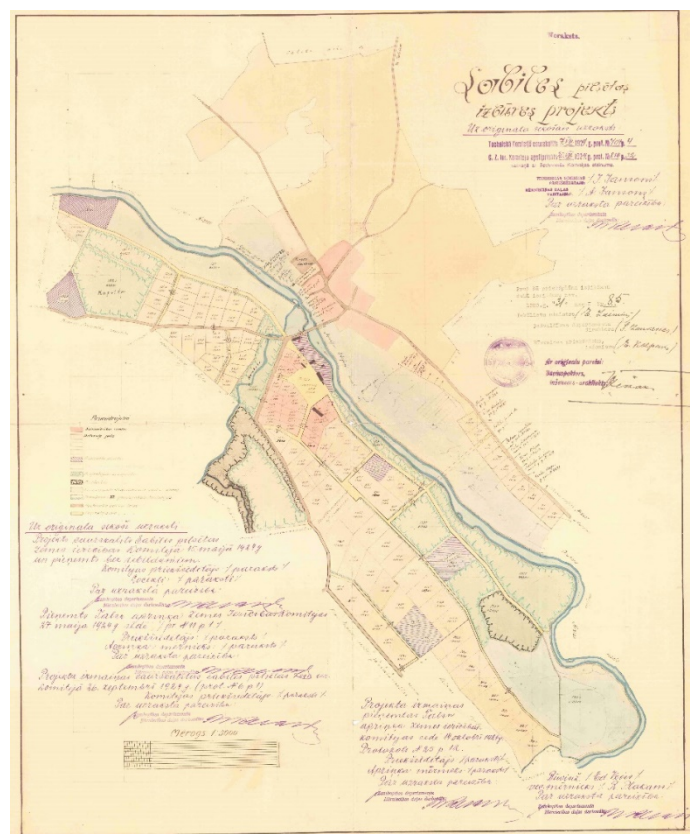
Kopš 2009. gada 1. jūlija Latvijas Republikā notikušās teritoriālās reformas rezultātā, Sabiles novads (Sabiles pilsēta un Abavas pagasts) tika iekļauts Talsu novada sastāvā.

1. attēls. Sabiles plāns. 1936. gads.

2. attēls. Novietnes plāns teritorijā ap baznīcu. 1960. gads.

3. SABILES KULTŪRVĒSTURISKĀS PILSĒTVIDES INVENTARIZĀCIJA

Pilsētas vēsturiskās attīstības gaitā radušās savstarpēji atšķirīgas apbūves teritorijas, kurās atrodamas to veidošanās laikam specifiskas iezīmes. Vēsturiski izveidojušās individuālās iezīmes ir ainaviski pievilcīgas un vēsturiski interesantas pilsētvides pamatā. Tas nosaka nepieciešamību ievērot virkni nosacījumu šajās teritorijās veicamai saimnieciskai darbībai. "Nosacījumu" teritoriālās robežas atkarīgas no dažāda veida aizsargjoslām. Aizsargjoslas noteikšana pati par sevi nozīmē, ka konkrētai teritorijai ir atbilstošs kultūrvēsturiskais potenciāls. Lai tajā nodrošinātu kultūras pieminekļu un vēsturiskās ainavas aizsardzību, pamatojoties uz Kultūras pieminekļu uzskaites, aizsardzības, izmantošanas un restaurācijas noteikumu II d., 21. p., tiek noteiktas:

- aizsardzības zonas,
- apbūves regulācijas zonas (aizsargjoslas),
- aizsargājamās dabas ainavas zonas.

Aizsargjoslas ar tajās noteiktiem saimniecisko darbību regulējošiem nosacījumiem ir drošības garants vēsturiskās kultūrvides autentiskuma saglabāšanai, tajā pašā laikā neatsakoties no būvniecības vai citas saimnieciskas darbības vispār. Aizsargjoslu noteikumiem ir preventīvs raksturs. Lielā mērā tie tiek noteikti uz pieredzes bāzes, jo atspoguļo nevis aizgūtu ārzemju materiālu, bet konkrētu, Latvijas sociāli ekonomiskiem apstākļiem atbilstošu, situāciju. Aizsargjoslas noteikumos iestrādātais pasākumu komplekss aizsargā kultūrvēsturiskās vērtības no kļūdainas un pārsteidzīgas darbības rezultātā radītiem zaudējumiem, kā arī brīdina saimnieciskās darbības veicēju no apzinātas ļaunprātīgas kultūras mantojuma iznīcināšanas.

Pašlaik ir noteiktas robežas Sabiles pilsētas vēsturiskajam centram. Sabiles vēsturiskās pilsētvides inventarizācijas aktualizācijas nepieciešamība izriet no vairākiem iemesliem, kas nav tikai Sabiles īpašā problēma (līdzīgas problēmas konstatējamas gandrīz visās Latvijas pilsētās):

1) Vides kvalitātes un saglabāšanas apdraudējums, par ko liecina pēdējos 30 gados notikušās izmaiņas pilsētas telpā.

Tas nenozīmē, ka visi veiktie pasākumi ir kļūdaini. Vairāku jau uzsākto projektu pamatā ir pozitīvi centieni uzlabot pilsētas iedzīvotāju dzīves kvalitāti. Tomēr ne vienmēr veiktie un iecerētie pasākumi ir līdz galam pārdomāti, ievērtējot specifiskās vēsturiskās kultūrvides saglabāšanas prasības. Rezultātā ir nekristisks jaunu materiālu pielietojums, netiek pamanītas un respektētas konkrētas vietas unikālās savdabīgās īpašības kopumā un zaudētas detaļas. Soli pa solim kultūrvides autentiskums (patiesums) atkāpjas, dodot vietu svešiem materiāliem un formām, kas nav harmonisks papildinājums, bet nereti ir agresīva iejaukšanās.

2) Nepietiekama valsts un pašvaldības līdzdalība kultūrvēsturiskās vides praktiskajā saglabāšanā kopā ar nepietiekamu sadarbību ar kultūras mantojuma aizsardzības institūcijām.

Nav jāpieņem, bet ir jārēķinās, ka ne vienmēr Nacionālās kultūras mantojuma pārvaldes kapacitāte un iespējas ir atbilstošas reālai situācijai dzīvē. Tādēļ pašvaldībai ar saviem spēkiem jāuzņemas lielāka iniciatīva un atbildība par procesiem vēsturiskajā vidē, kuras apzināšanos dod savas vēsturiskās pilsētvides inventarizācija.

3) Izpildvaras juridiski ierobežotas rīcībspējas, izpildmehānismu trūkums.

Konkrētiem darbiem vēsturiskajā vidē jāpiesaista kvalificēti speciālisti visos līmeņos (stratēģijā, projektēšanā, ekspertīzēs, būvniecībā). Jāmeklē iespēja rast tādus risinājumus, lai "zemākās cenas princips" gala rezultātā neradītu kaitējumu.

4) Nepietiekami organizēta sabiedrības, NVO iesaiste vēsturiskā pilsētas centra apsaimniekošanā. Trūkst sabiedrības, īpaši skolu jaunatnes, izglītošanas programmas kultūrvēsturiskās vides vērtību apguvei un izpratnei.

5) Pilsētas vēsturiskā kultūrvides mantojuma apzināšana un pārvaldīšana dod iespēju pamatot valsts, pašvaldības un starptautisko finanšu resursu piesaistes nepieciešamību tā saglabāšanas un attīstīšanas projektos.

6) Pēc Latvijas valsts atjaunošanas veiktie pasākumi pašreizējai īpašumtiesību sistēmas izveidei, kas atstāj negatīvu iespaidu uz vēsturisku vairāku dzīvokļu ēku apsaimniekošanu (kopīpašumi).

3.1. Kultūrvēsturiski, ainaviski un arhitektoniski nozīmīgās teritorijas un ēkas

3.1.1. Sabiles vēsturiskā centra robežas

Robeža: Rīgas ielas nepāra numuru puse no 17.nama līdz Kuldīgas ielai; Kuldīgas ielas apbūve līdz Abavai, Abavas labais krasts līdz Abavas ielai, Abavas ielas pāra numuru puses apbūve līdz Ventspils ielai, Ventspils ielas nepāra numuru puses apbūve līdz Ventspils ielai 17., Ventspils ielas apbūve no 16. līdz 12.namam, līnija, ietverot Karātavu kalnu, pāri Meža ielai, pa kapu ZA un A robežu, pilskalna A un D nogāžu pakāpes, Pilskalna un Kalna ielas apbūve.

3.1.2. Sabiles pilsētas vēsturiskais centrs.

Šodien Sabiles pilsētas apbūve stiepjas gandrīz 4km garumā abos upes krastos, bet vēsturiski tā attīstījusies no ciema blakus Abavas upei abpus Kandavas – Rendas – Kuldīgas ceļam (Rīgas un Ventspils ielas). Sabiles centrā no galvenā ceļa atzarojas divi virzieni: uz ziemeļaustrumiem turpinās Talsu ceļš (Talsu un Meža ielas), uz dienvidiem pāri tiltam Abavu šķērso ceļš (Kuldīgas iela) uz Pārabavu, tālāk uz Pedvāles un Briņķpedvāles muižām un Macītājmuižu. Pašreizējais tilts celts 1956. gadā senāka vietā, izmantojot 1930. gadu vidū būvētus betona balstus. Laika gaitā apbūve paplašinājusies arī Abavas kreisajā krastā. Uz ZR no vecās pilsētas daļas izveidojās Jaunsabile. 1936. gada plānā redzams, ka bez Rīgas ielas, apbūve koncentrējusies arī Pilskalna un Talsu ielā.

Pilsētas vēsturiskā apbūve atrodas līdzenā reljefā, bet ziemeļaustrumu pusē to ietver augsts senlejas krasts. Sabiles specifisko pilsētas ainavu veido gar ceļu starp upi un senkrastu izstiepta pilsēta. Apbūvē dominē 1-3 stāvu ēkas. Pilsētas siluetā 20. gadsimta sākumā augstākās ēkas ir luterāņu baznīca un sinagoga. Vēlāk, 1925. gadā pabeigta pamatskolas celtniecība. 1959.gadā pašā pilsētas centrā pie Talsu un Rīgas ielas krustojuma uzcēla ugunsdzēsēju depo, pilsētas siluetu papildinot ar jaunu vertikālu akcentu – depo torni.

Vēsturiskā autentiskumā un kultūrvēsturiskās vērtības ziņā Sabiles centrs nav homogēns pilsētbūvnieciskais veidojums. Visblīvākā vēsturiskā apbūve ir saglabājusies gar Rīgas ielu no Nr. 17 līdz Avotu ielai, kā arī Talsu un Pilskalna ielās. Neraugoties uz zudumiem 20. gadsimta 2. pusē, arī Kuldīgas ielas sākums līdz tiltam rada vēsturiskas pilsētvides iespaidu, daļēji pateicoties relatīvi šaurai ielai ar ielietu trajektoriju. Pārējā pilsētas daļā ir nelielas vēsturisko ēku grupas vai atsevišķi objekti.

Pilsētas senākās apbūves koncentrācija Sabiles vēsturiskajā centrā ir vidēji retināta. Pārsvārā tās ir 19. gadsimta 2. puses un 20. gadsimta sākuma, mazāk 19. gadsimta 1. puses ēkas. Lai noteiktu, kura vai kuras ir senākās Sabiles dzīvojamās mājas, nepieciešami detalizētāki atsevišķu objektu pētījumi. Pagaidām tādu praktiski nav un informācija par ēku hronoloģiju papildināta šī apsekojuma ietvaros. Eventuāli senākās zināmās ēkas atrodas Kuldīgas ielā 1, 3 un 6 un tās celtas 19. gadsimta 1. trešdaļā, bet trīs 19. gadsimta 40. gadu ēkas ir Talsu ielas sākumā pāra numuru pusē un, domājams, Talsu ielā 3. Tomēr līdzīgi senas var būt arī citas ēkas, kas pārbūvju rezultātā zaudējušas savu sākotnējo veidolu (piemēram, ēkas Rīgas ielā 9, Kuldīgas ielā 1/3).

Rekomendācijas Sabiles vēsturiskā centra robežu izmaiņām:

Manīt Sabiles vēsturiskā centra robežu, iekļaujot zemes gabalus Rīgas ielas nepāra numuru pusē no 21 līdz 29. numuram un Rīgas ielā 14.

3.1.3. Pilskalns un tā pieejamība.

Vēsturiskā Pilskalna ielas trasējuma maiņa un Pilskalna ielas privātā apbūve liedz veidot ērtu publisku piekļuvi pilskalnam no D puses. Talsu, Kandavas un Meža ielu krustojumam ir potenciāls būt par savdabīgiem "vārtiem" uz pilskalnu. Meža ielas sākuma posma iespējama vieta nelielai auto stāvvietai, ko izmantotu pilskalna apmeklētāji. Izmantojama arī attālāk esošā autostāvvietā pie Sinagogas. Uzeja pilskalnā pa kāpnēm un serpentīna veida taku iekārtota šobrīd samērā piemērotā vietā gar Pilskalna ielu 14. Vieta pateicīga gan kalna reljefa dēļ, gan piekļuves iespējām no dažādām pusēm. Tomēr esošā situācija, kurā pakāpeniski virzoties uz augšu būtu jāatklājas ikoniskiem skatiem uz Sabili (vēsturiski nozīmīga pilsētas ainavas fiksācijas vieta), realitātē ieved pilskalna apmeklētājus kokiem un krūmiem apaugušā teritorijā pa vizuāli nepievilcīgām, dizainiski novecojušām un funkcionāli neērtām kāpnēm. Līdz ar to pilskalna teritorijai būtu nepieciešama labiekārtojuma koncepcija (apmeklējuma maršruts, tikai minimāli nepieciešamie labiekārtojuma elementi, Abavas ielejas panorāmas skatupunkti ar plānotu apauguma attīrīšanu, taktilā informācija maketa veidā, kas pieejams apmeklētājiem⁵). Informāciju var izvietot gan pie autostāvvietas Meža ielā, gan uzejas sākumā. Pilskalns izmantojams dažādu pasākumu norisei bez stacionāru būvju ierīkošanas.

3.1.4. Atsevišķas ēkas un to grupas

Sabiles vēsturiskā centra teritorijā izdalāmas vairākas apbūves grupas ar atšķirīgu kultūrvidi veidojošu vērtības līmeni. Tas nenozīmē, ka kāda no tām būtu mazāk svarīga kopējā vēsturiskā centra vizuālā tēla izveidē un autentiskuma nodrošināšanā.

- **vēsturiski un arhitektoniski vērtīgas, kultūrvēsturiski unikālas ēkas** (Sabiles ev. lut. baznīca, Sinagoga);
- **pilsētbūvnieciski nozīmīgas ēkas un ēku grupas** (Rīgas ielas apbūve posmā starp Kuldīgas ielu un Avotu ielu, Kuldīgas un Talsu ielas apbūve,);
- **Industriālā apbūves teritorija**, kas atrodas pie vēsturiskā centra robežas starp Rīgas ielu un Abavu, ir apjomā ievērojamākais industriālais objekts, kas, ņemot vērā ēku tipoloģiju, būtiski ietekmē pilsētas veidolu, tās apbūves raksturu. Teritorija izveidojies uz kādreizējās Sabiles sērkočiņu rūpnīcas (1924- 1939) bāzes, padomju gados pārveidota par

⁵ Kā negatīvs piemērs ir Kandavas pils modelis, kam īpaši liegta piekļuve.

Sabiles konservu fabriku, bet šodien lielu daļu teritorijas aizņem sidra ražotne.

- **Atsevišķas ēkas ārpus vēsturiskā centra un tā aizsargjoslas ar vērā ņemamu arhitektonisku, tipoloģisku, māksliniecisku un vēsturisku nozīmi** Šķērsojot Abavu, Lāčplēša ielas sākumā nozīmīgākais objekts ir Brinkenu dzimtas kapliča. Lai gan kapliča neatrodas pilsētas vēsturiskajā centrā, šim objektam ir nozīmīga lokāla kultūrvēsturiska nozīme, tādēļ vēlams uzlabot publisko pieejamību. Brinkenu kapliča ir simbolisks savienojošs elements starp pilsētu un netālu bijušo muižu apbūvi.

- **20. gs. otrajā pusē vēsturiskajā centrā izveidotā apbūve.**

Sabilē, tāpat kā Kuldīgā, Talsos un pārējās Latvijas pilsētās, 20. gadsimta 2. pusē, ņemot vērā izveidojušos politiskos apstākļus un privātīpašuma likvidāciju, liela daļa vēsturiskās ēkas tika pakļautas ievērojamām pārbūvēm un kapitāliem remontiem. Pamatā cēla atēju piebūves, pārbūvēja ieejas mezglus, kāpnes, pārplānoja ēkas, ierīkojot vairākus dzīvokļus, t.sk. jumta stāvā, atsevišķos gadījumos uzbūvēja 2. stāvu vai pārveidoja fasāžu vēsturisko ailojumu, nomainīja logus, durvis un jumta segumu. Līdzās remontiem un pārbūvēm tika būvētas arī jaunas ēkas, bet to īpatsvars Sabiles vēsturiskajā centrā un aizsardzības zonā ir neliels un galvenokārt saistāms ar atsevišķu publisku objektu būvniecību (kultūras nams Ventspils ielā 14, skola Ventspils ielā 17A, ugunsdzēsēju depo Rīgas ielā 1, autoosta Ventspils ielā 9, pirts Pilskalna ielā 10).

Samērā liels skaits ēku pēckara periodā tika nojauktas (īpaši apbūve gar Abavas labo krastu, sākot no Kuldīgas ielas). Līdz ar to šī perioda arhitektūra tiešā un netiešā veidā atstājusi būtiski ietekmi uz pilsētas vēsturiskā centra apbūves raksturu un nonivelējusi tajā esošo vēsturisko ēku arhitektoniskās kvalitātes. Tomēr, ņemot vērā laika distanci, šobrīd arī pēckara perioda 1950./60. gadu publiskā un dzīvojamā arhitektūra tiek vērtēta kā vēsturiska sava laika liecība.

1950-to gadu t.s. "Staļina arhitektūras" stila piemēri šodien jau kļuvuši par arhitektūras vēstures neatņemamu daļu. Arī Sabilē ir viens šī perioda izteismīgākais piemērs - kultūras nama ēka (1955-1959) Ventspils ielā 14. Tāpat nozīmīga laikmeta arhitektūras liecība ir 1959. gadā būvētais ugunsdzēsēju depo Rīgas ielā 1. Pēdējā desmitgadē arvien plašāk izvērsas 1950./60. un 1970. gadu arhitektūras mantojuma apzināšana un adekvāta novērtēšana. Nesenu arhitektūras objektu vērtējums kultūrvēsturiskā aspektā ir komplicēts. 20. gadsimta otrajā pusē un vēl 21. gadsimta sākumā apjomīgi jauni objekti tika celti, ignorējot vēsturiskās pilsētvides raksturu, tradīcijas, apjomus, detalizāciju un ielu būvlaiides. Sabiles vēsturiskajā centrā esošais pēckara ēku īpatsvars, diemžēl nav izcila arhitektūra.

Tādējādi pienesums pilsētai pusi gadsimta laikā vizuāli nav pozitīvs, bet negatīvi kontrastējošs. Tiesa vēsturiskā centra robežās pēckara ēkas nepārsniedz divu stāvu augstumu. Arī vertikāli akcenti (ūdens tornis, sakaru tornis u. tml.) ir atstatus no vēsturiskā centra.

Ir atsevišķas ēkas, kas celtas vai pārveidotas 20. gadsimta 2. pusē vai 21. gadsimta sākumā, bez pietātes pret esošo vēsturisko apbūvi. Piemēram, Pilskalna iela 1, kam attiecībā pret apkārtējo apbūvi vienkāršots un primitīvs fasāžu risinājums, pielāgojot veikala funkcijai.

- Vēsturiskajā centrā un potenciālajās aizsargājamās teritorijās būtiski saglabāt esošo ielu tīklu, ielas telpas mērogu, ielu platumu. Ir vietas, kur tas pirmajā mirklī var likties ērti un nepieciešami. Piemēram, nelielais laukums Pilskalna un Rīgas ielas stūrī ir izveidojies tikai 20. gadsimta 2. pusē pēc ielas malā esošas ēkas nojaukšanas. Šodien laukumam ir nozīme kā papildus auto stāvvietai, bet kopā ar pretējā ielas pusē esošo skvēru un apbūves atšķirīgām atkāpēm no ielas, situācija krustojumā vērtējama kā haotiska.
- Rīgas ielas 20 industriālajā teritorijā, angārs un rūpnieciska rakstura apjomīga būve kas uzcelti tieši pie ielas.

3.1.5. Palīgēkas jeb "fona" apbūve

Nozīmīga pilsētu apbūves daļa ir t. s. fona apbūve. Iekšpagalmos pārsvarā ir saimnieciska rakstura palīgceltnes. Raksturīgs iekšpagalmu elements ir malkas šķūņi un koka vai mūra saimniecības ēkas, kas lielākoties domātas mājas īrnieku mantu nolikšanai, kā arī dažāda veida saimnieciskām darbībām. Sabilē starp esošajām palīgēkām samērā liela daļa uzskatāmas par *vēsturiskām* (senākām par 20. gs. vidu). Kopumā pagalmos esošās saimniecības ēkas pakļautas lielākam iznīcības riskam nekā dzīvojamās mājas. Izcilāko palīgēku saglabāšanai jāpievērš uzmanība. Pilsētā vairs ir tikai daži vēsturiskie oriģināli gruntsgabalos Talsu ielā 1/7, 4, 13, Rīgas ielā 3/5, 7, 18, 23, Pilskalna ielā 3, 9, 23, Kalna ielā 2, Ventpils ielā 19. Vairākām saimniecības ēkām saglabāties tikai 1.stāvs vai kāda no sienām (Rīgas iela 13), citām mūri drupu stāvoklī (piemēram, Talsu 10).

Jaunas saimniecības ēkas nav jābūvē kā tiešas kopijas, bet jāmeklē mūsdienīgi risinājumi, ar raksturīgām pazīmēm - koka vai koka un mūra konstrukciju kombinācijā. Vide, kas veidojas iekšpagalmos, pateicoties palīgēku atšķirīgajam mērogam ir neatņemama vēsturiskā centra apbūves specifika un autentiskuma sastāvdaļa.

3.2. Ielas ainava un skatu punkti

Abavas ieleja ir Latvijas kultūrvēsturiskais mantojums un Sabile, saukta arī par Kurzemes Šveici", šī mantojuma daļa. Tās ainavisko vērtību sekmē pilsētas atrašanās izteikti reljefā vidē - Abavas senlejā. Sabiles reljefs nodrošina augstus skatu punktus, plašas, no kokiem daļēji vai pilnībā brīvas teritorijas – pļavas pilskalna nogāzēs un teritorijā starp senlejas stāvkrastiem.

Sabiles pilsētas ainaviskās kvalitātes novērtētas jau izsenis. 1805. gadā izdotajā "Kurzemes provinces aprakstā" par Sabili teikts, ka to "...ietver augsti kalni, kas veido lielisku ainavu."⁶ Pusi gadsimta vēlāk Vilhelms Zigfrīds Štafenhāgens 1861. gadā izdotajā "Kurzemes skatu albūmā" rakstīja, ka "...viens no visjaukākajiem Kurzemes ceļojumu punktiem neapšaubāmi ir Sabile un tās apkārtnē. Viens no jaukākajiem skatiem paveras no augstienes, kur atrodas Pedvāles muiža. Pie skatītāja kājām guļ pilsētiņa ar tās sarkanajiem jumtiem..."⁷

Sabiles vēsturiskā centra teritorijā stratēģiski svarīgāko ielu – Rīgas, Talsu, Kuldīgas un Ventspils ielu ainava raksturojama kā kultūrvēsturiski nozīmīga un autentiska pilsētvides teritorija. Daudz mazākā līmenī, fragmentāri, autentiskums saglabājies mazajās ieliņās kā Strautu, Avotu un Abavas ielas. Tāpat Pilskalna ielā, kas padomju gados daļēji atvērta no vēsturiskās trases Rīgas ielas virzienā. Savukārt, vēsturisko šarmu saglabājusi minimāli apbūvētā Kalna iela, kas turpinās no Rīgas ielas līdz Vīna kalnam, no kura jau vēsturiski tikuši fotografēti Sabiles skati tāpat kā no Pilskalna un Pārabavas.

Laika gaitā Sabiles skatu punktu lokācija nav mainījusies un, neskatoties uz daļējiem vēsturiskās apbūves zudumiem, tie ieguvuši ikonisku vai pilsētu simbolizējošu nozīmi un saglabājami bez pārveidojumiem. Tas attiecas gan no iepriekš minētajiem augstākajiem skatu punktiem, gan acu līmenī virzoties pa Sabiles ielām.

- **Skats uz Abavas labā krasta apbūvi** no Kandavas ceļa augstākā punkta un Brinkena kapličas. Hrestomātisks Sabiles pilsētas panorāmas skats, kas atrodams daudzās fotogrāfijās. 20. gadsimta sākumā Vīna kalns un Pilskalns ir bez apauguma. Skatam paveras plaša teritorija abpus tiltam, tomēr nozīmīgākā daļa ir, sākot no Kuldīgas ielas nepāra numura puses ēkām līdz sākotnējam Vācu biedrības namam, vēlāk skolai Abavas ielā 5, kas ir viena no pamanāmākajām ēkām tajā. Vēsturiski Abavas piekraste bijusi daudz blīvāk apbūvēta. Šajā zonā vērojams būtiskākais pilsētas apbūves zudums. Līdz ar to sinagoga, kas vienmēr ir bijusi apjoma ziņā dominējoša, kopā ar luterāņu baznīcas torni, pēc ēku zuduma un pēdējā pārbūvē iegūtās spilgtā krāsojuma, kļuvusi par šī skata aktīvāko celtni.

⁶ Dzenis A. 26. lpp.

⁷ Turpat, 29. lpp.

Pilsētas skata fonā virzienā no Pārabavas šobrīd izceļas pēc 2. pasaules kara būvētie torņi, kā arī laika gaitā izveidojies lielu koku apaugums pilskalnā. Kā pozitīvs pēckara perioda piensums vērtējams bijušais ugunsdzēsēju depo, kura tornis pieskaitāms pilsētas dominantēm.

- Vēsturiskais **skats uz Sabiles ēku jumtiem no Pilskalna** šobrīd ir ievērojami mainījies. No vienas puses to būtiski ierobežo esošie lieli koki un krūmi kalna nogāzēs, kas neļauj, virzoties uz augšu pa kāpnēm no Talsu ielas, izbaudīt pilsētas jumtu ainavu dažādos rakursos un līmeņos. No otras puses jumtu ainava arī ir mainījusies. No sarkani pelēkas 19. gadsimta 2. pusē un gadsimta beigās, kad ēkām pārsvarā dakstiņu un skaidu jumti, tā ir kļuvusi aizvien pelēkāka, jo no 20. gadsimta sākuma aizvien vairāk jumta segumā tika izmantots skārds, skaidas un arī jumta pape. Pēc 2. pasaules kara jumta seguma īpatsvars ir mainījies par labu viļņotajām azbestcimenta loksnēm un norūsējušam vēsturiskam skārdam. Atsevišķas ēkas izceļas ar košiem, sarkani krāsotiem jumtiem.
- **Skats uz Sabili no Vīna kalna jau vēsturiski** ir vēl viens no ikoniskiem augstākajiem skatu punktiem uz pilsētu. No Vīna kalna redzama kalnam tuvāk, pakājē, esošā apbūve starp Rīgas un Talsu ielām, ka arī tālāks skats uz Abavas labā krasta apbūvi Ventspils ielas virzienā. Mazāk, bet līdzīgi kā no Pilskalna, arī no Vīna kalna skatu ierobežo koku stādījumi terasēs.
- Pilsētas **skati vēsturiski fotografēti arī no Karātavu kalna**. Pašreiz kalna potenciāls nav novērtēts, tajā nav nodrošināta piekļuve un iespēja izmantot vietu pilsētas panorāmas baudīšanai. Kalns ir mazāk apaudzis ar kokiem, tomēr perspektīvā būtu nepieciešama atsevišķu skatu punktu attīrīšana no apauguma.

Visos minētajos augstākajos skatu punktos ir vienota problēma, tā ir nepieciešamība plānveidīgi attīrīt skatu punktus no apauguma, lai nodrošinātu pilnvērtīgu Sabiles vēsturiskā centra skatu. Tāpat ierīkojamas skatu platformas, soliņi, kāpnes, atsevišķās vietās arī auto stāvvietas (piemēram Meža ielā pie krustojuma ar Talsu un Kandavas ielām). Minēto problēmu risināšana jāveic kompleksi, konsultējoties ar dažādu nozaru pārstāvjiem – arhitektiem pilsētplānotājiem, apzaļumošanas speciālistiem, tūrisma nozares pārstāvjiem, arheologiem u.c.

Sabiles vēsturiskajā centrā raksturīga galvenās – Rīgas ielas ainava ar tai cieši piegulošu 2 stāvu apbūvi. Rīgas ielas liektā trajektorija rada noslēgtu raksturu, ko pārtrauc plašie *atvērumi* Abavas pusē (laukums pie kādreizējās Sinagogas, laukums pie autoostas un veikala, neliels laukums Avotu ielas sākumā, kā arī pie laukums zudušas apbūves vietā Kuldīgas ielā). Īpaši kontrastējošs ir Ventspils ielas sākums, kur Rīgas iela aiz līkuma strauji kļūst šaurāka. Minētais iezīmes īpaši izjūtamās caurbraucējiem.

Īpaša Sabiles autentiska mazpilsētas ielas ainava redzama Talsu ielā. Šeit dominē vienkārša ēka ar mezonīnu vai bez tā. Ielas ainava ir harmoniska, neskatoties uz to, ka ielas pretējā pusē ierīkots dekoratīvs dārzs, kurš pastāv vismaz kopš 20. gadsimta 1. puses.

Cilvēka acu līmenī nozīmīgi skatu punkti, kas veido pilsētas atpazīstamību vai kļuvuši par tās simbolu:

- Skats Rīgas ielā virzienā uz centru, sākot no ēkas Rīgas ielā 17;
- Kuldīgas ielas skati abos virzienos;
- Rīgas ielas apbūve redzamības zonā no Kuldīgas ielas virzienā uz centru, kā arī no Avotu ielas Rīgas virzienā;
- Talsu iela visā garumā;
- Skats no Ventspils ielas (pie Abavas ielas) uz Sabiles luterāņu baznīcu;
- Skats no tilta uz Abavas labā krasta apbūvi;
- Skats no upes piekrastes Pārabavā (orientējoši sociālās aprūpes centra "Kalmes" zonā)

Neskatoties uz samērā augsto kultūrvides autentiskuma pakāpi, vēsturiskajā centrā izveidojušās zonas, kas nav atbilstošas pilsētas apbūves raksturam un principiem, līdz ar ko rada nesakārtotas un haotiski izveidojušās apbūves iespaidu, nav telpiski uztveramas ne kā kvartāls, ne laukums. Šādām teritorijām rekomendējams atjaunot telpiski un arhitektoniski piemērotu apbūvi gar ielas fronti vai vēsturisko ēku vietās. Pie tādām vietām pieskaitāms Rīgas ielas posms ar ielas frontē zudušām ēkām pirms Pilskalna un Kuldīgas ielām, Ventspils ielā pretī Abavas ielai un Ventspils ielas nepāra numuru pusē no Abavas ielas līdz 15/17 numuram. Ielas apbūves trasējuma konkretizēšanai būtu nepieciešams atjaunot apjomu Kuldīgas ielā 2 (iespējams, arī 8 un 10), kas pastāvēja vēl 20.gs. pēdējā ceturksnī. Pilskalna ielas apbūve ir sadrumstalota ar vienu atsevišķu objektu (ēku Nr. 5), kas kopumā bezpersoniskas apbūves vidū (daļa arī vēsturiska) atgādina par vietas vēsturisko izcelsmi.

Bez tam, vēsturiskajā centrā nojaukto ēku vietas tiek izmantotas arī vidi degradējošām funkcijām. Piemēram, pie Ventspils ielas 10 nama novietoti visa veida dažādu krāsu atkritumu konteineri, kas ietekmē skatu no ielas uz Sabiles baznīcu, kura šajā vietā redzama vislabāk. Tāpat leļļu laukums Rīgas ielas 19 (zudušas ēkas vietā) rada vizuāli nepievilcīgu vidi (leļļu eksponēšanai būtu jāizvēlas vieta, kas tiešā veidā nav saistīta ar vēsturiskā centra apbūvi). Vēsturiskajam centram un tā aizsardzības zonai arhitektoniski nepiemērots ir industriālais angārs Rīgas ielā 20.

Rīgas iela. Skats centra virzienā no 17.nama

Iebraucot Sabilē no Kandavas puses, Rīgas ielā samēra augstā autentiskuma pakāpē saglabājies vēsturisko apbūvi un pilsētvidi raksturojošs skats. Salīdzinot ar situāciju 20.gs.1.pusē notikušas vairākas izmaiņas (koki pie ēkām Rīgas 15 un 17 likvidēti 20.gs.20./30.gados):

- Zudušas atsevišķas vēsturiskas ēkas abās ielas pusēs;
- Ēkām ielas fasādē likvidētas raksturīgās vairākas ieejas ar kāpņu lieveņiem;
- Ielas pāra numuru pusē (pa kreisi) likvidēta ietve, kas apgrūtina nokļūšanu ēkās un rada bīstamu situāciju;
- Uzbūvēts jauns vēsturiskai videi un ielas frontālai apbūvei neraksturīgs angārs;
- Zuduši žogi;
- Mainīts ielas seguma veids.

Zudušas
vēsturiskas ēkas

Rīgas iela. Skats centra virzienā no 13.nama

Autentiskumu zaudējis ielas skats. Zudušas telpiski nozīmīgas frontālo apbūvi un ielas trasējumu veidojošas ēkas abās ielas pusēs. Šobrīd konkrētā zona vizuāli uztverama kā neskaidras funkcijas laukums, kas robežojas ar pilsētas maģistrālo ielu (bez ietves) ar aktīvu transporta plūsmu, kā arī izveidojusies neskaidra situācija Pilskalna un Rīgas ielas stūra organizācijā, krustojums telpiski nav nolasāms. Pretējā ielas pusē zāliens un nepārdomāti apstādījumi, kas neuzlabo kopējo iespaidu par vēsturisko vidi.

Rīgas un Kuldīgas ielas stūris

Zudusi telpiski nozīmīga ēka kvartāla perimetrālajā apbūvē un ielas trasējumā. Šobrīd atsegts pilsētai neraksturīgs skats uz pagalmu.

Rīgas iela. Skats virzienā uz Kandavu pirms krustojuma ar Kuldīgas ielu

Vēsturiskais ielas skats saglabājies daļēji. Būtisks zudums – ielas trasējumu un skata punkta fokusu veidojošās apbūves zudums, kura vietā izveidojies funkcionāli neskaidrs skvērs ar zālienu un nepārdomātu labiekārtojumu.

Rīgas iela. Skats virzienā uz Kandavu no krustojuma ar Talsu ielu

Sabiles vēsturisko centru raksturojošs autentisks ielas skats (līdz krustojumam ar Kuldīgas ielu) ar saglabātu perimetrālo apbūvi, bet 1950.gadu beigu – 1960.gadu pārbūvēs degradētu ēku apjomu dažādību. Pārbūvēto ēku arhitektūra (proporcijas, apdares detaļu trūkums) raksturo konkrētā perioda tipveida pieeju ierindas apbūvei, bet iederas vēsturiskās apbūves telpiskajā uztverē kā apjomi.

Skatam šobrīd atklājas jauna dominante -1959.gadā būvētais ugunsdzēsēju depo tornis, kas telpiski labi iekļaujas ielas ainavā.

No Rīgas ielas uz Ventspils ielu pie krustojuma ar Talsu ielu

Ikonisks ielas skats, kas ievērojami mainījies pēc 2.pasaules kara. Vairāku ēku zuduma rezultātā nav vizuāli nodrošināta Strautu un Avotu ielas virziena un telpiskās struktūras uztvere un zudis atbilstošs perspektīvā skatu punkta noslēgums. Būtu vēlama apjoma Avotu un Ventspils ielas stūrī atjaunošana.

1959.gadā celtais ugunsdzēsēju depo veido videi atbilstošu apjoma risinājumu un nodrošina ielas stūra apbūvi, tomēr kā vēsturiskai apbūvei neatbilstoša atzīmējama palielinātā atkāpe no ielas.

Talsu iela. Skats no krustojuma ar Ventspils ielu

Talsu iela. Skats virzienā uz centru no Pilskalna ielas

Talsu iela. Skats abos virzienos

Iela ar kultūrvēsturiski vērtīgu un ļoti vērtīgu apbūvi un saglabājušos autentisku apbūves raksturu ielas pāra numuru pusē. Zināmā mērā pilnvērtīgai perimetrālai struktūrai pietrūkst zudušās ēkas ielas nepāra numuru pusē, tomēr šajā situācijā apkārtējā vidē to kompensē atsegtais skats uz luterāņu baznīcu un zudušo ēku vietā izveidotie apstādījumi un labiekārtojums.

Skats uz Sabiles vecpilsētu no Brinkena kapliņas un Lāčplēša ielas

Vieta pie Rambulītes tilta bijusi vēsturiski viens no iecienītākajiem skatu punktiem uz pilsētu, pilnā apjomā atklājot Sabiles panorāmu ar upi un apbūvi priekšplānā un pilsētu ietverošo reljefu ar Pilskalnu un Vīna kalnu fonā. 20.gs.2. pusē zudusi liela daļa no Abavas labā krasta vēsturiskās apbūves, kas atradusies tuvāk upes krastam, palienā.

Abavas kreisais krasts ievērojami apaudzis ar kokiem, kas ierobežo Sabiles panorāmas vērošanu. Būtu nepieciešama plānveidīga un pārdomāta skatu punkta atbrīvošana no apauguma un piekrastē esošo koku regulāra apkopšana un formēšana.

Skats Abavas tilta un Sabiles vēsturiskā centra virzienā

Simbolisks skats uz 1956.gadā būvēto Abavas tiltu, kuram izmantoti vēsturiskie 1930.gadu tilta balsti, un Sabili no upes kreisā krasta un tilta. Pilsētas centrālajā daļā mainījies vēsturiskās apbūves blīvums, bet saglabājies tās īpatsvars attiecībā pret esošo apbūvi. Panorāmā parādījušās jaunas dominantes – ugunsdzēsēju depo tornis, kas labi iekļaujas apbūves mērogā un 2 radioreleju stacijas torni reljefā vietā aiz Karātavu kalna netālu no pilsētas robežas, kas, tāpat kā ēku zudums krastmalā, daļēji ietekmē skata autentiskumu, tomēr nesamazina tā kultūrvēsturisko vērtību.

Labi pārredzams panorāmas skats ir tikai no piekrastes un tilta, bet tālāk no krasta to aizsedz koki un krūmi (īpaši lapu sezonās). Perspektīvā būtu jāparedz atsevišķa skatu punktu izveide, plānveidīgi izretinot apaugumu, tādējādi saglabājot pilnvērtīgu skata iespēju, kā arī tieši pretī vecpilsētai esošo koku regulāra formēšana.

Skats no Abavas tilta uz Kuldīgas ielu

Nozīmīgs skats uz Kuldīgas ielu, kas paveras, iebraucot pilsētā no Pārabavas. 20.gs.2.pusē demontētas ielas pāra puses apbūvi veidojošās ēkas no Kuldīgas ielas 6.numura līdz tiltam, kā rezultātā mazāk izteiksmīga kļuvusi perspektīvā aizejošā ielas līkne, zudis tās telpiskais veidols, kā pamatā bijusi ielas perimetrālā apbūve. Neskatoties uz iepriekš minēto, joprojām esošais skats uz Kuldīgas ielu vērtējams kā autentisks.

Skats no Vīna kalna uz pilsētas dienvidrietumu virzienā

Simbolisks skats uz Sabiles jumtu ainavu no Vīna kalna. Saglabājušās vēsturiskās dominantes – luterāņu baznīcas tornis un Singoga, kā arī aktīvu vietu ieņēmis 20.gs. vidū būvētais ugunsdzēsēju depo tornis. Redzamas apbūves blīvuma un jumtu ainavas izmaiņas gan to formā, gan koloristikā - būtiski samazinājies sarkano māla dakstiņu seguma īpatsvars, palielinājusies skārda (dažādu krāsu) un citu materiālu izmantošana, kā rezultātā dominējošo vietu ieguvis pelēkais tonis. Ņemot vērā, ka tas jau noticis vēsturiski (segumu veida nomaiņa sākās jau 20.gs. sākumā, turpinājās pēc 1921.gada ugunsgrēka), turpmāk šī koloristika būtu saglabājama, atjaunojot kā dakstiņu, tā pelēku skārda vai šindeļu (saimniecības ēkām) segumu.

Jumtu ainavas pārskatāmību daļēji apgrūtina koki, tādēļ ir nepieciešams atbrīvot atsevišķus skata punktus, izanalizējot stādījumu vizuālo un šķirnes koku nozīmi un vērtību.

Skats no Vīna kalna dienvidu virzienā (uz industriālo teritoriju)

Vēsturisko skatu ar kopējam mērogam atbilstošu apbūvi šobrīd ietekmē industriālajā teritorijā Rīgas ielas malā uzceltais pusloka formas angārs. Tas ir vizuāli ļoti aktīvs objekts, kas ne telpiski, ne koloristiski neatbilst vēsturiskai apbūvei. Blakus kādreizējam ražotnes skurstenim 1950. - 1960.gados uzcelta konkurējoša dominante – ūdenstornis. Tornis ir atvirzīts no ielas, krāsas ziņā pamanāms, bet tā apjoms vizuāli netraucē kopējam skatam.

Skats no Pilskalna dienvidrietumu virzienā.

Skats no Pilskalna vērtējams tāpat kā konkrētais skats no Vīna kalna ar mainījušos vēsturiskās apbūves blīvumu un jumta ainavas koloristiku. Tomēr Pilskalna nogāze un plakuma mala ir ievērojami vairāk apaugusi, kas ir būtisks traucējums skata izbaudīšanai. Nepieciešams nodrošināt pakāpenisku ainavas atklāšanos atsevišķos skata punktos, balstoties uz ierīkoto vai plānoto celiņu un kāpņu izvietojumu un kustības virzību no ielas līmeņa līdz augšai. Skatu punktu atbrīvošanai no apauguma jābūt izanalizētai, konsultējoties ar dažādu nozaru speciālistiem, kā arī uzturētai perspektīvā.

Skats no Karātavu kalna (orientējoši) dienvidaustrumu virzienā

Pašreiz šāda skata pieejamība nav nodrošināta sakarā ar ierobežotu piekļuves iespēju (teritorija netiek kopta, pļauta, vai tiek tas tiek darīts neregulāri, nav ierīkota taka vai celiņš, automašīnu stāvlaukums, norādes pilsētas centrā u.tml.). Tā kā teritorijai ir dalītas īpašumtiesības un daļa pieder valstij un pašvaldībai, perspektīvā ir iespējams ierīkot skatu platformu vai cita veida skatu punktu, un nodrošināt tam piemērotu piekļuvi, kā arī atbilstošu informāciju ceļvežos, kartēs, informācijas centrā un dabā. Tas paplašinātu tūristu iespējas aplūkot "Kurzemes Šveices" galvaspilsētu no dažādiem rakursiem un atjaunotu šobrīd neizmantoto vēsturisko skatu.

Skats no Ventspils ielas uz Sabiles luterāņu baznīcu

Nepievilcīgs skats Ventspils ielā pie Sabiles luterāņu baznīcas. Skatu degradējošs un koloristiski aktīvs konteineru izvietojums. Nepieciešams atrast piemērotu vietu to izvietošanai.

3.3. Ielas ainava un apbūves detaļas

3.3.1. Ielas līmenis un lieveņi

20. gadsimta otrajā pusē ielas līmenis ievērojami pieaudzis, daudzviet sasniedzot sliekšņus. Līdz ar to pastiprinātai mitruma ietekmei tiek pakļauti virspamati (Kuldīgas iela 6). Ēku ieeju uzejas lieveņi no ielas Sabilei nav pārāk raksturīgi, tomēr vēsturiski pie atsevišķām ēkām tādi ir bijuši. Pamatā tām, kas vairāk atrautas no ielas, gar fasādi ierīkota ietve vai lievenis netraucē kustību (Rīgas iela 15, 17, Pilskalna iela 7, Kalna iela 2, Talsu iela 4 un 10). Šobrīd no minētajām ēkām lievenis saglabāties tikai Talsu ielā 10.

No jauna izveidots lievenis, jeb dažu pakāpienu uzeja ēkas Pilskalna ielā 5 ieejai, kas pilnībā šķērso ietvi. Vēsturisku ielas lieveņu (uzeju) saglabāšana vai atjaunošana allaž ir problemātiska pastāvošo būvnoteikumu apstākļos.

3.3.2. Fasādes

Caurmērā Sabiles vēsturiskajām mūra ēkām raksturīgs gluds apmetums bez reljefa dekora, izņemot izmūrētas palodzes un dzegu (koka un mūra). Dažām ēkām veidotas profilētas logailu apmales vai sandriki, starpdzegas, kā arī stūra dekora elementi, reti pilastri vai kolonas (Kuldīgas iela 1, Rīgas iela 6/8, Talsu iela 2 un 6, Talsu ielas 1/7 daļai pret Ventspils ielu, kā arī Talsu iela 10, 12). Vairākām Sabiles mūra ēkām konstatējama fasāžu apdare ar apmetumu, kurā ar ieviltām rievām attēlota rustika. Tādas ēkas ir, piemēram, Rīgas iela 14, 13, 17, 29 (nav pieminēta zonā) un Talsu ielā 8. Rustu izteiksmība šīm ēkām īpaši izcelta ar apmetumā veidotu faktūru.⁸ Bez tam, ir virkne mūra ēku, kurām fasāžu apmetums ir gluds, bet ailu apmales un stūra lizēnas apmetumā ievilkta ar gropi (Kalna iela 2, Talsu iela 13, Rīgas iela 13, ēka 002, Pilskalna iela 12). Cokoldaļai gan šīm, gan neapmestām mūra mājām, bieži izmantots apmetums ar faktūru (caurumiņiem).

Koka ēkas saglabājušās ļoti minimāli un pārsvarā tām ir sekundārs dēļu apšuvums, kuru platums nav atbilstošs vēsturiskām ēkām. Izņēmums ir ēka Kuldīgas ielā 6, kurai ielas fasādē saglabāties 19.gadsimta apšuvums. Izņemot dzegu un ailu apmales, citi dekoratīvi elementi ēkai nav izmantoti.

Atšķirīgu apdares veidu un elementu pielietojums fasāžu apdarē rada dažādību pilsētas vizuālajā uztverē, tāpēc nav ignorējams ēku vai fasāžu atjaunošanas gadījumos.

⁸ Līdzīga fasāžu apdare ir vairākām ēkām Talsos.

3.3.3. Stūra ieejas

Stūra ieeja tirgotavā ir raksturīgs arhitektūras elements līdz 20. gadsimta vidum. Stūra ieejas risinājumu rekomendējams saglabāt pat tad, ja konkrētā brīdī funkcionāli tā nav nepieciešama, jo tā ir daļa no autentiskas vecpilsētas vides. Sabilē šāds piemērs ir Talsu ielā 1.

3.3.4. Jumti, jumta segums

Sabiles vecpilsētas kultūrainavā vēsturiskā jumtu seguma ainava ir bijusi mainīga. Izmantoti dažādu materiāli atkarībā no ēku hronoloģijas un tipoloģijas. Vēsturiskajām ēkām konsekventi lietoti divslīpju jumti ar pusšļauptām jumtgalēm vai divslīpju jumti. Līdz 19. gadsimta 2. pusei publiskām un dzīvojamām, atsevišķām mūra saimniecības ēkām dominēja sarkanu S veida dakstiņu, saimniecības ēkām pārsvarā bija skaidu jumti. Zem dakstiņu seguma parasti ir skaidu zemsegums, kas raksturīgi Kurzemes reģiona arhitektūrai. Sākot no 20. gadsimta sākumu jumti kļuva lēzenāki un vairāk sāk izmantot gludu lokšņu skārdu, kā arī skaidas kā dzīvojamās, tā palīgēkās (arī jumta pape). Līdz ar to sāka mainīties vēsturiskā jumtu ainavas koloristika.

Mūsdienās jumtu ainava vislabāk redzama no Pilskalna un Vīna kalna, kā arī no Brinkena kapličas puses Pārabavā. Dominē pelēks (padomju laikā izgatavotās viļņotās azbestcimenta loksnes) un sarkanbrūns tonis (rūsējis skārda segums). Kā liecība par vēsturisko sarkano jumtu tonalitāti sarkanie māla dakstiņi saglabājušies nelielam skaitam objektu.

3.4. Sabiles kultūrainavas vispusīga izvērtēšana

- Sabiles kultūrvēsturiskā mantojuma vērtību veido virkne materiālo faktoru, no kuriem nozīmīgākie ir pilsētas plānojums, vēsturiskā apbūve un vietējie dabas resursi, kas kopā veido harmonisku vecpilsētas kompleksu, kā arī atsevišķi objekti, ēkas un nelielā apjomā saglabājušās to detaļas – būvgaldniecība un metāla izstrādājumi. Sabiles vēsturisko mantojumu raksturo arī nemateriāli faktori – pilsētas aura un senatnīguma izjūta, kā arī vietējās kultūras tradīcijas.
- Sabiles pilsētas panorāma atspoguļo vietējās dabas ainavas īpatnības, kā arī ilustrē apbūves semantiku, izceļot svarīgāko dažādos laika posmos (pilskalns, baznīcas tornis uz ierindas apbūves fona).
- Iebraucot no Kandavas puses aptuveni līdz namam Rīgas ielā 17 (pirms pilsētbūvniecības pieminekļa robežas) ielas ainavas vērtīga un nozīmīga daļa ir apzaļumojums, kas atsevišķās vietās aizsedz ne tik pievilcīgo 20.gs.2.puses industriālo arhitektūru.

- No Rīgas ielas pilskalna virzienā atzarojas 3 ielas, no kurām Kalna un Pilskalna ielām ir lokāla nozīme ar mazāku satiksmes intensitāti. Ainaviski izteiksmīgākā un savrupa ar minimālu satiksmi ir Kalna iela, kas noslēdzas Vīna kalna pakājē.
- Pēc vēsturiskās apbūves zuduma izveidojies jauns laukums Rīgas ielā 11 (pie "Sabiles sidra nama"), kas ir nosacīti sabiedriski aktīvs, jo tajā ir pilsētas centrā trešā lielākā auto stāvvietā. Šeit aktuāls ir labiekārtojums, dažādojot ielas un stāvlaukuma iesegumu un norobežojumu. Nozīmīga loma ir ēkām zemesgabala dziļumā - fona apbūvei, kas, zūdot apbūvei pie ielas, kļūst acīmredzama – ēkai Pilskalna ielā 2 un ēkas Rīgas ielā 13 gala sienai.
- Gandrīz pusi no Talsu ielas ziemeļu pusē aizņem apstādījumi, kas kopā ar kokiem un krūmu audzēm ielas ainavā dominē, radot vienu no iespaidīgākajām ielas ainavām Sabilē ar pilsētā lielāko 19. gadsimta 1. pusē tapušas apbūves koncentrāciju. Virzienā uz Rīgas ielu ainavas kvalitāti nosaka apzaļumojums, pretējā virzienā skata perspektīvas noslēgums, ar 19.gs. beigās būvēto un 20.gs. beigās būtiski pārbūvēto "Špricmāju".
- Ventspils ielā, sākot no Abavas ielas, iepretim ēkām Nr.10, 12 un Nr.14 (kultūras namam) ir plaša neapbūvēta teritorija, faktiski pļava ar atsevišķiem kokiem. **Lielāki apbūves pārrāvumi, ar haotisku apzaļumojumu, kas radies zudušu vēsturisku ēku vietā, ir šodienas Sabiles pilsētas telpai raksturīga iezīme.**

4. IETEIKUMI UN REKOMENDĀCIJAS

4.1. Ieteikumi kultūrainavas saglabāšanai

Sabiles ainaviskā vērtība tikai šķietami ir pašsaprotama. Ainava ir viena no svarīgākajām pilsētas atpazīstamības un kultūrvēsturiskajām vērtībām. Tā ir viegli degradējama nepārdomātu sabiedrisko aktivitāšu rezultātā, pat nevietā uzceļot atsevišķu saimniecisko ēku vai novietojot atkritumu konteinerus. Pilsētas ainavas kvalitāte ir ļoti trausla. Sabiles pilsētas ainaviskā atpazīstamība definēta jau sen: tā ir **apbūve ielejā, ko ieskauj Abavas senkrasti, atklājot tālus skatu punktus**. Sabiles īpatnība ir pilsētas apbūves "zaļais" fons, ko rada reljefa kāpums ZA un DR pusē. Šeit ir gan plašas, no kokiem brīvas, teritorijas – pļavas, gan blīvāks apaugums. Šajā pētījumā raksturoti vairāki nozīmīgākie skatu punkti ar Sabilei unikālo ainavu. Dots to raksturojums un norādīti riski.

- Nozīmīga vērtība ir mazpilsētām raksturīgais pagalmu apzaļumojums, t. sk. dārzi. Tie pārsvarā nav publiski pieejami, bet palīdz uzturēt līdzsvaru starp apbūvi un dabas klātbūtni, nodrošinot harmonisku pilsētvidi. Arī šī līdzāspastāvēšana nav pašsaprotama, bet nosakāma pilsētas konceptuālas attīstības līmenī, tāpat kā vēsturiskā bruģa saglabāšana un jauna līdzvērtīga seguma izmantošana iekšpagalmu labiekārtojumā. Tādā veidā tiktu nodrošināta vides daudzveidības pēctecība.
- Mazajām formām, detaļām, iekšpagalmu videi ir nepārvērtējama emocionālā nozīme. Tie ir elementi, kas veido mazpilsētas īpašo sajūtu kopumu. Te svarīgi ir gaumes un samērīguma aspekti.
- Pilskalna ielā 6 ir vietējās izpildvaras centrs – pagasta pārvalde. Neskatoties uz to, ka ēka ir salīdzinoši jauna, tās funkcijas un statusa dēļ rekomendējams uzlabot ielas pretējās puses apbūves arhitektūras kvalitāti (gan tehniski gan vizuāli). Ielas nepāra numura pusē esošo ēku Pilskalna ielā Nr.1 un blakus saimniecības ēkas fasāžu "nekāda" apdare veido vizuāli monotonu plakņu rindu, kas nav atbilstoša vēsturiskai videi. Ap pārvaldes ēku vēlams ieklāt no ielas atšķirīgu kvalitatīvu segumu.
- Ēkas Talsu ielā 16 un 17 celtas 19./20. gadsimta mijā un šobrīd ir ievērojami pārveidotas, kā vēsturiski objekti šķietami zaudējuši nozīmi. Tomēr, ēkas nav pilnībā zaudējušas vēsturiska objekta vizuālu iespaidu. Šādiem objektiem rekomendējama apsekošana, lai precizētu patiesās arhitektūras kvalitātes.
- "Otrā plāna" apbūve ir dzīvojamās ēkas zemesgabalu dziļumā, saimniecības ēkas pagalmos. Piemēram, Rīgas ielā 21 un 29 Sabiles gadījumā ir kultūrvēsturiski pietiekami nozīmīgas ēkas, jo labi redzamas kā "otrā plāna" apbūve.

- Apzaļumojums jāizmanto, kā viens no veidiem, ka uzlabot zemas pilsētas ainaviskās kvalitātes zonas. Piemēram, Rīgas ielā 24 ir padomju laikā celtas mehāniskās darbnīcas, garāžas un ūdenstornis. Arhitektoniski neizteismīgā teritorija un tās apbūve no ielas ir veiksmīgi aizsegta ar koku stādījumiem. Rekomendējams izskatīt iespēju līdzīgi rīkoties Kuldīgas ielā, kur, virzoties no Pārabavas, tilta galā esošā stāvlaukuma labiekārtošana, ietverot ar stādījumiem, mazinātu apbūves zuduma veidotā atvēruma iespaidu. Vismaz daļēji saglabātos Kuldīgas ielas perspektīva, ko veido vienas no senākajām pilsētas ēkām.
- Respektējama esošā situācija ar ielu un laukumu asfalta un betona bruģa segumiem. Tomēr pārdomātā un limitētā veidā izmantojams arī akmens bruģis. Tieši Sabilē ir sava veida "fenomens": Lāčplēša iela posmā no Brīvības līdz Upes ielai ar akmens bruģa segumu. Akmens bruģis izmantojams pagalmu (kā tas bijis vēsturiski) un laukumu labiekārtojumam. Savukārt pilskalnā, pie Brinkenu kapličas un citviet, atbilstoši vietas raksturam un noslodzei, celiņiem izmantojams bļietētas grants segums.
- Jāievēro līdzsvars starp tehniska rakstura objektiem un pilsētas ainavu. Pašlaik Sabiles panorāmā nav konstatējamas izteiktas degradējošas vertikāles. 20.gs. 2.puses radioreleju stacijas torņi reljefā vietā aiz Karātavu kalna netālu no pilsētas robeža daļēji ietekmē skata autentiskumu, tomēr nesamazina tā kultūrvēsturisko vērtību.

"Īpašās" kultūrvēsturiski nozīmīgās teritorijas.

Atsevišķas Sabiles teritorijas joprojām saglabājušas ainaviskumu un salīdzinoši maz degradētu vēsturisko apbūvi.

- Talsu iela ar tai piegulošo apbūvi un turpinājumu Kandavas ielā un pilskalnā. Talsu iela ir nozīmīga iebrauktuve pilsētā no novada centra. Gājēju un pilsētas apmeklētāju mazāk noslogota nekā Rīgas un Ventspils ielas. Vienlaikus tā ir iela ar blīvu vēsturisko apbūvi, un apzaļumojumu (apstādījumiem). Nav pieļaujami vēsturiskās apbūves tālāki zudumi (pašreiz riska grupā ir ēka Talsu ielā 12). Ēku saglabāšanai un atjaunošanai jāpievērš īpašu uzmanību. Posmā no Kandavas ielas līdz Rīgas ielai vēlams noteikt īpašus autotransporta pārvietošanās ātruma ierobežojumus. Viens no iespējamajiem risinājumiem nākotnē šajā posmā Talsu ielu ieklāt ar akmens bruģi, tā izveidojot maksimāli autentisku vēsturiskās Sabiles ielas tēlu.
- Sabiles luteriskās baznīcas apkārtnē, ieskaitot apbūvi gar Ventspils ielu. Pārveidojumus baznīcas apkārtnē regulē pieminekļa aizsardzības zona.
- Kuldīgas ielas apbūve, kas saglabājusies tikai daļēji, bet norāda ielas trasējumu un veido simbolisku skatu, iebraucot Sabilē no Pārabavas puses. Būtiski saglabāt koka ēku Kuldīgas ielā 6, kas ir vienīgā nepārbūvētā guļbūve Sabiles vēsturiskajā centrā. Arhitektoniski vai ar

labiekārtojuma elementiem būtu sakārtojama arī pārējā ielas puse zudušo ēku vietā līdz tiltam.

4.2. Apdraudētāko zonu problēmu definējums un aprūpes programma

Pilsētā ir vairākas kultūrvēsturiski autentiskas apbūves zonas, kuru vērtība var tikt apdraudēta nepārdomātu pasākumu rezultātā.

- Kuldīgas ielas posms līdz tiltam, ko veido četras 19. gs. celtas ēkas, t. sk., iespējams, senākā koka ēka pilsētā Nr.6. Skatā no tilta labi redzama kulise kreisajā pusē (zudušas apbūves vieta, tagad stāvlaukums). Tā paver plašāku skatu uz ielas perspektīvu, kur katrs apbūves elements atsevišķi un visi kopā veido autentisku skatu bez radikālām izmaiņām teju kopš 19. gadsimta. Nepieciešama rūpīga kontrole pār eventuāliem būvniecības pasākumiem. Par to liecina ēkā Nr.3 veiktie "uzlabojumi", kas ienes nevēlamu disonansi vēsturiskajā skatā (augšējā līmenī neveiksmīga krāsojuma izvēle, apmetuma faktūras neatbilstība vēsturiskam u.c.).
- Neapbūvētās vēsturisko ēku vietas, īpaši Ventspils ielā, sākot no Abavas ielas Ventspils virzienā. Jāizvairās apjomā no lielu neatbilstošu objektu būvniecības, kas varētu būtiski ietekmēt kopējo apbūves mērogu. Jaunu ēku būvniecība veicama gar ielas fronti.
- Plānojot būvniecības darbības objektā, nepieciešama ēku arhitektūras precīza definēšana, lai nepieļautu kļūdas, plānojot atjaunošanas pasākumus, kā tas noticis, piemēram, ar ēkas Pilskalna ielā 1 ielas fasādēm. Savukārt, ēka Abavas ielā 1 ir *klasisks* starpkaru arhitektūras piemērs, kad būvniecībai izmantoti cementa ķieģeļi ar dekoratīvi izvilktām šuvēm (nejaukt ar 20. gadsimta 2. puses silikāta ķieģeļiem). Līdz ar to nav pieļaujama šīs ēkas fasāžu apmešana.

4.3. Vadlīnijas kultūrvēsturiskās vides saglabāšanai.

Pilsētu vēsturisko centru kvalitātes saglabāšanas nodrošinātājas galvenokārt ir pašvaldības – gan ar normatīvajiem aktiem, gan ar finansiālu un morālu atbalstu. Mantojuma saglabāšanu nodrošina formāli un neformāli procesi. Izpildot tikai formālās prasības, kvalitāte nav nodrošināma. Stratēģiskā līmenī Latvijas pilsētu normatīvo aktu nostādnes ir vērstas uz kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un tās ir formulētas līdzīgi, taču dažādās pilsētās priekšplānā ir izvirzītas savas prioritātes, kas saistītas ar konkrētās pilsētas attīstības nostādnēm. Rekomendējams Sabilei izstrā-

dāt konkrētu vēsturiskā mantojuma saglabāšanas plānu ilgtermiņam, kuros būtu noteiktas atbildīgās personas, finansējums, termiņi un uzraudzības instrumenti.

- Latvijā kultūras mantojuma vērtību saglabāšanai ir valsts normatīvie dokumenti, kas nosaka saskaņošanas, būvniecības, uzraudzības un citu procesu vispārējo kārtību, bet konkrētas pilsētas vides un objektu attīstība nosakāma pašvaldības līmenī. Pamatojoties uz jaunāko pētījumu datiem, pašvaldības normatīvajos aktos nepieciešams pietiekami detalizēti definēt un sabiedrībai izskaidrot saglabājamās kultūrvēsturiskās vērtības.
- Nepieciešams nodrošināt veikto pētījumu pēctecību, iedzīvotāju informētību par viņu ēku stāvokli, vērtībām un skaidriem ēkas atjaunošanas nosacījumiem, kā arī noteikt atjaunošanas vai pārbūves prioritātes. Veicināmas un atbalstāmas visas aktivitātes, kas nodrošina ēku uzturēšanu un apsaimniekošanu, arī tās uzraudzību. Nozīmīga loma šajā metodikā piešķirama gan pašvaldībai, gan ēku īpašniekiem, jo kultūrvēsturisko vērtību glābšanā un saglabāšanā nepieciešams arī praktisks atbalsts un padomi.

Rekomendējams:

- 1) Pēdējās dekādēs NKMP kā valsts institūcija ir ievērojami mainījusies un pilnveidojusies kultūrpolitikas aspektā, uzsvaru liekot uz sadarbību ar sabiedrību. Kontroles un uzraudzības darbs vairs netiek izvirzīts kā galvenais uzdevums (protams, to saglabājot). Jāaktivizē darbs ar sabiedrību, veicinot pilsētnieku lokālpatriotismu. Viens no veidiem ir regulāra skaidrojoša informācija vietējos plašsaziņas līdzekļos, tikšanās ar sabiedrību, problemātisku jautājumu izskaidrošana u. tml. Jāizvērs informatīvs un izglītojošs darbs ar vietējiem iedzīvotājiem, uz citu pilsētu piemēru bāzes. Šiem procesiem jāpiesaista NKMP atbilstoši tās stratēģijai.
- 2) Aktivizēt sadarbību starp pašvaldību un Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldi (NKMP). Centralizētas aktivitātes no valsts puses nav sagaidāmas. Jāvēršas pie NKMP ar sadarbības un konsultāciju lūgumu, ar mērķi pārskatīt arhitektūras pieminēkļu sarakstu.
- 3) Jāmeklē iespējas sadarbībai ar privātpersonām, izstrādāt priekšlikumus līdzfinansējuma mehānismiem vēsturisku objektu atjaunošanas gadījumos. Vairākām pašvaldībām Latvijā šāda pieredze ir.
- 4) Lai sekmīgi īstenotu iepriekšējos ieteikto, aktīvāk pārņemt citu pašvaldību un sabiedrisko organizāciju pieredzi.

4.4. Rekomendācijas apbūves noteikumiem aizsargājamās kultūrvēsturiskajās teritorijās un objektos

4.4.1. Atsevišķu objektu aizsardzības statuss.

Talsu novada teritorijas izmantošanas un apbūves noteikumu 621. apakšnodeļas noteikumi attiecas uz valsts aizsargājamu pilsētībūvniecības pieminekļu teritoriju – **Sabiles pilsētas vēsturiskais centrs** (valsts aizsardzības Nr.7449). Sadaļa par kultūras pieminekļu aizsardzību, ir vispusīgs un detalizēts dokuments. Tam ir universāls raksturs. Aizsardzības statuss ir pilsētas vēsturiskajam centram, mākslas un arheoloģijas objektiem, bet tikai divām ēkām – luterāņu baznīcai un kādreizējai sinagogai. Sabiles, kā pilsētas apbūve īpaši pieaug 19. gadsimta pirmajā pusē, šajā laika celto ēku kultūrvēsturiskā vērtība Sabiles pilsētas mērogā nav apstrīdama. Pašlaik 19. un 20. gadsimta un, iespējams, senāku arhitektūras paraugu ar augstu autentiskuma potenciālu paliek ārpus aizsardzības statusa. Galvenais iemesls ir padziļinātas informācijas trūkums par atsevišķiem Sabiles objektiem. Pilsētā ir ārkārtīgi maz ēku, kuru arhitektūra (fasādes, interjers, detaļas) būtu pētīta, vai vismaz apzināta inventarizācijas līmenī. Līdz ar to ļoti ticami, ka atsevišķas senākās ēkas var atrasties pat ārpus teorētiski pieņemtām vēsturiskā centra robežām (piemēram, Rīgas ielā). Sabiles vērtīgāko vēsturisko ēku īpašā nozīme nekur nav juridiski nostiprināta un definēta. Nereti sabiedrības apziņā atsevišķas vēsturiskās ēkas nešķiet vērtīgas, ja tām nav kāds oficiāls statuss. Tas rada nekontrolētu pārbūvju riskus.

Tāpat pret esošās vēsturiskās pilsētvides eventuālām transformācijām jāattiecas ļoti atbildīgi, iepriekš obligāti veicot visus nepieciešamos izpētes darbus, kā arī papildinot apbūves noteikumus atbilstoši reālai situācijai pilsētā un sabiedrības atbildīgai attieksmei pret kultūras mantojumu valstī kopumā.

Tādēļ aktualitāte ir Sabiles apbūves atsevišķu objektu vērtības pārskatīšana un eventuāla aizsardzības statusa piešķiršana.

Konstatējamas divas būtiskas problēmas :

- 1) Sabiles pilsētā ar acīmredzamu arhitektoniski nozīmīgu vēsturisku ēku klāstu, joprojām nav pārskatīts arhitektūras pieminekļu sarasts un skaits. Proti, potenciāli nozīmīgiem vēsturiskiem objektiem nav oficiāli piešķirts aizsargājama pieminekļa statuss. Šis jautājums jārisina kopīgi pašvaldībai, sabiedrībai un Nacionālā kultūras mantojuma pārvadei. Šī pētījuma ietvaros izstrādāti vēsturiskā centra ēku hipotētiskie datējumi un anketas ar konspektīvu informāciju. Tomēr tas ir tikai primārais informācijas avots.
- 2) Esošo būvnoteikumu prasības ne vienmēr tiek ievērotas. Nedarbojas kontroles mehānisms.

4.4.2. Pieminekļa saglabāšanas noteikumu priekšlikumi

- Sabiles pilsētas vēsturiskā centra robeža korigējama Rīgas ielā, iekļaujot vēsturiskā centra robežās ēkas Rīgas ielā 14, 21, 23 un 25.
- Vēsturiskās vides uzturēšanā un attīstībā pastāv vairākas pieejas. Viena no tām (zinātniski pamatota) ir seno celtnu autentisko daļu konservācija. Cits risinājums ir repliku veidošana. Sabiles gadījumā vēsturiskās vides saglabāšanas un attīstības mērķis ir akcentēt un izcelt uzkrātās vērtības, piemērojot tās mūsdienu funkcionālajām vajadzībām. Repliku veidošana kopumā nav atbalstāms ceļš. Jāsekmē jaunbūves, kuru arhitektūra iekļautos kopējā apbūves kontekstā, bet to detalizācijā būtu nolasāms, ka celtnes tapusi mūsdienās.
- Vēsturisko pilsētas vidi var neatgriezeniski mainīt vai pat sabojāt šādi faktori:
 - jauni apjomi vēsturisko apjomu vietās un to arhitektoniskais risinājums;
 - augsta apbūve un ierīces vēsturiskā centra tuvumā un tā uztveres zonā;
 - oriģinālo vēsturisko detaļu aizstāšana ar mūsdienīgām (piemēram, neatbilstošs apšuvuma dēļu platums vai vienkāršots apdares elementu pielietojums);
 - lokālai pilsētvidei sveši labiekārtojuma materiāli un elementi;
 - inženiertehniskās un sakaru komunikācijas.

Šos pilsētvidi veidojošos elementus nepieciešams reglamentēt apbūves noteikumos.

- Saimniecības ēkām, īpaši malkas šķūņiem raksturīgs mūra un koka konstrukciju kompilācija. Veismīgs piemērs ir 20. gadsimta trešajā ceturksnī būvēts šķūnis pretī sinagogai. Rekomendējams, būvnoteikumos iekļaut īpašas norādes fona apbūvei un saimniecības ēku arhitektūrai (sienu materiāls: ķieģelis un koks; jumta iesegums: gluds tumši pelēks skārds, māla dakstiņi, skaidas).
- Līdz 20. gadsimtam lielai daļai Sabiles centra ēkām bija S veida māla dakstiņu jumti. Ņemot vērā Sabiles ēku jumtu seguma materiāla vēlāk vēsturiski izveidojušos dažādību, tā pieļaujama arī turpmāk. Taču vēsturiskajā centrā nosakāmi izņēmumi: nav pieļaujami bituma plāksnīšu, viļņoto bituma plāksņu un dakstiņus imitējoša skārda segumi.

4.4.3. Rekomendējamās izmaiņas atsevišķos apbūves noteikumu punktos

Apbūves noteikumos ir atsevišķi punkti, kuros rekomendējamās nelielas izmaiņas.

"622.5.13. vēsturiskas ēkas atjaunošanas vai logu nomaiņas gadījumā logus atjauno to vēsturiskajā izskatā un konstruktīvajā izpildījumā."

Ja vien ēka nav īpaši unikāla ar oriģinālajiem interjeriem un logiem, mūsdienu praksē ir pieļaujami daži vēsturisko konstrukciju siltumizolācijas īpašību uzlabošanas veidi. Tādēļ noteikumu 622.5.13. punkts jaunā redakcijā varētu būt sekojošs:

"vēsturiskas ēkas atjaunošanas vai logu nomaiņas gadījumā logus atjauno to vēsturiskajā izskatā un konstruktīvajā izpildījumā, ja nepieciešams, uzlabojot konstrukciju siltumizolācijas īpašības ar risinājumiem, kas saskaņojami būvvaldē. "

"622.5.15. koka logu vērtnes nedrīkst stiprināt tieši ēkas sienas konstrukcijā; logam jābūt jāsastāv no loga rāmja un vērtnēm."

Tā kā šis noteikums attiecas uz vēsturisku ēku atjaunošanu, no šī punkta var atteikties, jo šādas konstrukcijas vēsturiski logi Sabilē nav.

Būvnoteikumu punktā 622.5.19. "...Izmanto autentiskās eņģes un viras, vai vēsturisko eņģu un viru kopijas, ja oriģināli nav pieejami...". *Viras sinonīms sarunu valodā ir ģermānisms "eņģe". Tāpēc punkta 622.5.19. redakciju ieteicams labot:*

"...Izmanto autentiskās viras, vai vēsturisko viru kopijas, ja oriģināli nav pieejami..."

5. ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU UN VIETU INVENTARIZĀCIJA

Valsts aizsargājamo kultūras pieminekļu sarakstā Sabiles pilsētas teritorijā šobrīd reģistrēti seši arheoloģiskie pieminekļi: Sabiles pilskalns ar senpilsētu (valsts aizsardzības Nr.2257), Krievu kapi - senkapi (valsts aizsardzības Nr.2255), Kortu viduslaiku kapsēta (valsts aizsardzības Nr.2258) , Sabiles viduslaiku pils vieta (valsts aizsardzības Nr.2256) un kapsēta pie Sabiles luterāņu baznīcas (valsts aizsardzības Nr.6762). Vienlaicīgi Sabiles pilsētas vēsturiskajā centrā (valsts aizsardzības Nr. 74449) kā arheoloģiski aizsargājams noteikts tās kultūrlānis visā teritorijā. Divi no šīm pieminekļiem – Krievu un Kortu senkapi atrodas ārpus pētījumā ietveramās teritorijas un tuvāk netiks apskatīti.

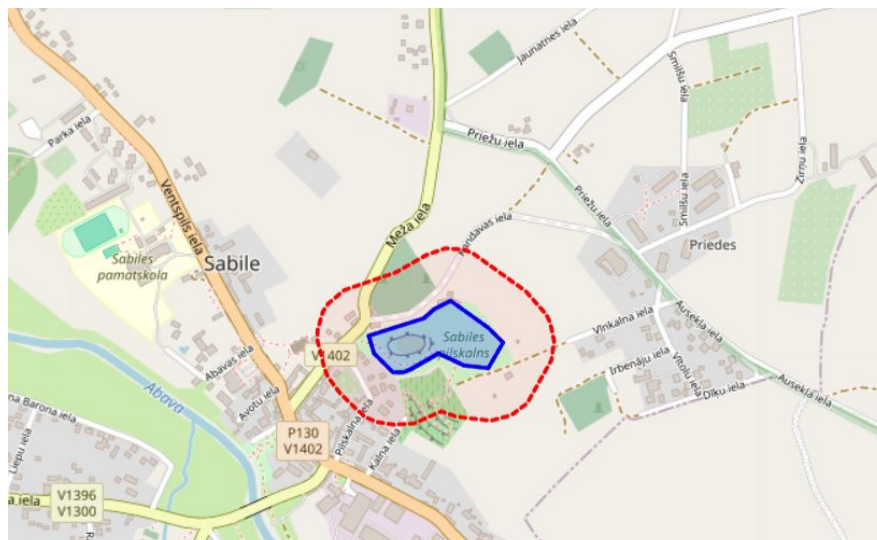
Tomēr jāievēro, ka plānojot jebkāda veida saimniecisko darbību minētajos kultūras pieminekļos vai to aizsardzības zonās, ievērojamas tās prasības, kas tieši izriet no starptautiskajiem un Latvijas tiesību aktiem: UNESCO „Konvencija par pasaules kultūras un dabas mantojuma aizsardzību”, Eiropas Arheoloģiskā mantojuma aizsardzības konvencija, Eiropas Ainavu konvencija, Eiropas Padomes Vispārējā konvencija par kultūras mantojuma vērtību sabiedrībai, LR likums „Par kultūras pieminekļu aizsardzību”, Ministru kabineta 26.08.2003. noteikumi Nr.474 „Noteikumi par kultūras pieminekļu uzskaiti, aizsardzību, izmantošanu, restaurāciju, un vidi degradējoša objekta statusa piešķiršanu” un citi normatīvie akti, kuros ietverti kultūras mantojuma aizsardzības jautājumi.

Ņemot vērā, ka arheoloģiskajiem pieminekļiem Sabiles pilsētā aizsardzības zonas nav noteiktas īpaši, saskaņā ar likuma “Par kultūras pieminekļu aizsardzību” 23. pantu, aizsardzības zona ap šiem kultūras pieminekļiem ir 100 metri.

Sabiles pilskalns ar senpilsētu

Valsts nozīmes arheoloģiskais piemineklis

(valsts aizsardzības Nr.2257)

Sabiles pilskalns ierīkots Abavas senlejas labajā krastā, augstienes stūrī, kas no trim pusēm dabīgi aizsargāts, bet no dabas neaizsargātākajā austrumu pusē tā plakums nocietināts ar 3 m dziļu un 10 m platu grāvi, aiz kura uzbērts ap 5 m augsts valnis. Plakums izlīdzināts, elipses formas, 45x60 m liels, pa perimetru apaudzis ar lieliem lapu kokiem. Kalna pakāji apjož ap 10 m plata terase. Ziemeļaustrumu pusē aiz pilskalna ārējā grāvja atradusies ap 1 ha liela senpilsēta. Uz pilskalna plakumu no Talsu ielas puses ved 20. gs. 80. gados izbūvētas masīvas betona kāpnes.⁹ Visplašāk pētītais arheoloģiskais objekts Sabilē.

Pilskalna un senpilsētas apzināšanas vēsture

Literatūrā Sabiles pilskalnu pirmais aprakstījis mācītājs, arī pirmais Kurzemes pilskalnu pētnieks Augusts Bilenšteins (*August Bielenstein*) 1869.gadā. 1922. gadā Sabiles pilskalnu apsekojusi un uzmērījusi Latvijas Kara muzeja pilskalnu apzināšanas ekspedīcija Ernesta Brastiņa vadībā. E. Brastiņš arī fiksējis, ka arī aiz pilskalna vaļņa konstatējams kultūrslānis, uzskatot to par priekšpils vietu.

Laika posmā no 1975.-1979.gadam arheologa Ēvalda Mugurēviča vadībā tika veikta senpilsētas un daļēji arī pilskalna arheoloģiskā izpēte. Izpētes rezultātā konstatēts, ka pilskalns bijis apdzīvots no 10.-13.gs., bet senpilsēta tā piekāpjē – 1. apdzīvošanas posmā no 11.-13.gs., otrajā – no 14.gs. līdz 17.gs.

Pāri pilskalna plakumam tika izrakta divus metrus plata pārbaudes tranšēja, kas liecināja, ka pilskalna ierīkošanas laikā kalna nogāze bijusi lēzenāka un plakums mazāks. Sākotnēji pilskalns visapkārt varētu bijis nocietināts ar 2 m platā terasē izvietotu koka sētu, aiz kuras atradies grāvis. Šāda apļveida nocietinājumu sistēma vairāk raksturīga Baltijas somu apdzīvotajiem Ziemeļkurzemes pilskalniem. Pēc šo nocietinājumu bojāejas 10.–11. gs. uzbērtā zeme, kas nostiprināta ar akmeņu klāstu. Tā rezultātā palielinājās pilskalna plakums un vienlaicīgi pastāvināta nogāze, bet terase pārcelta uz kalna pakāji. Spriežot pēc pilskalnā iegūtajiem atradumiem (cilindriska piekaramā atslēga, dzelzs izkopts, bronzas važiņu sadalītājs u. c.), kā arī atrastajām trauku lauskām, tas bijis apdzīvots 10.–13. gs. beigās un nešaubīgi saistāms ar 1253. gada Kurzemes bīskapa un Vācu ordeņa pakļauto novadu dalīšanas līgumā minēto vietvārdu *Zabele*.

Senpilsētas teritorijā, uz kuru attiecināms kāds ar 1422. gadu datēts dokuments, kurā atzīmēts pie kalna esošs Sabiles "pilsāts" (*pylsaten*), Ē. Mugurēviča vadībā 1975.–1979. gadā tika izpētīta vairāk nekā 4000 m² liela platība. Senpilsētas apdzīvotībā izšķirami divi lielāki periodi – 11.–13. gs., kas daļēji sakrīt ar Sabiles pilskalna pastāvēšanas laiku, un 14.–17. gs., kad izveidojās

⁹Nacionālā enciklopēdija. Šķirklis atjaunots 2023.gadā. J.Asaris.

jauns centrs tuvāk ordeņa pilij pašā Abavas krastā.

No atsegtajām apbūves paliekām īpaši atzīmējama senpilsētas ziemeļaustrumu pusē konstatētā 60 m garā aizsardzības līnija, kas pastāvējusi līdz 13. gs. To veidojuši divi 1,5–3,5 m plati aizsarggrāvji, kas atradušies 2–4 m attālumā viens no otra. Iekšējais grāvis, spriežot pēc tā tuvumā fiksētajām daudzām stabu vietām, nogāzēs bijis papildus nostiprināts ar mietu žogu.

Bez tam, senpilsētā atsegti vairāki desmiti celtnu, krāšņu un pavadu vietu, kā arī saimniecības bedres. Iegūtas vairāk nekā 1200 senlietas, kuras liecina gan par seno sabilnieku nodarbošanos – dažādām amatniecības nozarēm, tirdzniecību, lauksaimniecību, gan sadzīvi, gan arī cīņām ar dažādiem iebrucējiem. Spriežot pēc atradumiem, Sabiles senpilsētu tās apdzīvotības pirmajā periodā apdzīvojuši Baltijas somi, bet apdzīvotības otrajā periodā jau dominē senajiem kuršiem raksturīgas senlietas.¹⁰

Ieteikumi pieminekļa teritorijas un aizsardzības zonas apsaimniekošanai

Sabiles pilsēta raksturīga ar unikālo ainavu. Viens no atpazīstamākajiem pieminekļiem ir Sabiles pilskalns. Pilskalns ir ne vien nozīmīgs arheoloģiskais piemineklis, bet tas izceļas arī ar ainaviskām vērtībām un veido vienu no pilsētas ainaviskajām dominantēm. No tā paveras plaša panorāma uz Sabiles pilsētu, tās vēsturisko apbūvi, bet galvenokārt uz Abavas ieleju.

Pilskalnam ir vizuāli izteiksmīgs ārējais veidols, tādēļ būtiska ir tā uztveramības nodrošināšana. Vēlama būtu pilskalnā augošo krūmu un pašizsējas koku regulāra izciršana, bez iejaukšanās augsnes virskārtā.

Senpilsētas teritorijā joprojām identificējami kādreizējie, arheoloģisko izrakumu laikā pētītie laukumi un izmesto zemju kaudzes. Plānotā, bet neizbūvētā ceļa dēļ 1970-to gadu izrakumu laukumi netika aizbērti un sakārtoti.

Pēc arheologa Ē. Mugurēviča domām, pirmie Sabiles fogti dzīvojuši pilskalnā, kur izrakumos konstatēta apdzīvotība vēl 13. gs., bet vēlāk celtā mūra pils, kuras lokalizācija joprojām nav precizēta, atradusies Kuldīgas ielā, netālu no tagadējā tilta pāri Abavas upei.

Sabiles pilskalna un senpilsētas aizsardzības zonā pieļaujams veikt tādas darbības, kas neiznīcina kultūras pieminekli vai nepazemina kultūrvēsturiskās ainavas un kultūras pieminekļa saglabājamās vērtības. Plānojot jebkura veida saimniecisko darbību Sabiles pilskalna ar senpilsētu teritorijā un aizsardzības zonā, plānoto darbu projektu dokumentācija jāsaskaņo Nacionālajā

¹⁰Nacionālā enciklopēdija. Šķirklis atjaunots 2023.gadā. J.Asaris.

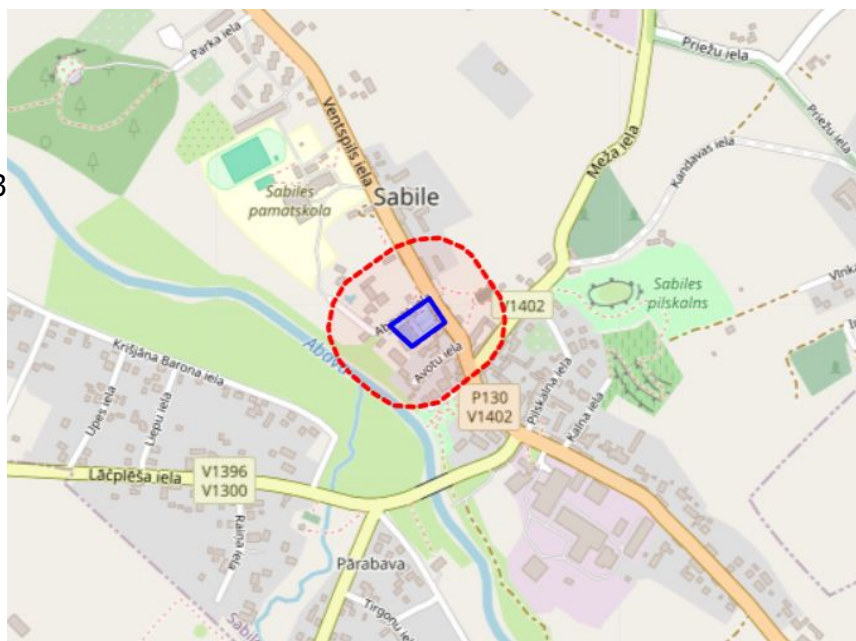
kultūras mantojuma pārvaldē. Atkarībā no plānoto darbu apjoma un veida var tikt izvirzīta prasība par arheoloģiskās izpētes nodrošināšanu.

Aizsardzības zonā, veicot darbus, kas saistīti ar zemes reljefa pārveidojumiem, var atklāties jaunas arheoloģiskas liecības. Tādā gadījumā darbi jāpārtrauc un par atradumiem nekavējoties jāziņo Nacionālajai kultūras mantojuma pārvaldei. Pilskalna teritorijā nav pieļaujama jaunu objektu būvniecība un citi ar reljefa pārveidošanu saistīti darbi.

Sabiles viduslaiku pils vieta.

Vietējās nozīmes arheoloģiskais piemineklis (valsts aizsardzības Nr.2269)

Kadastra nr. 8813 002 0123
001 8813 002 0125 001

Sabile bijusi ordeņa fogta, vēlāk saimniecības pils. Sabiles vārds, domājams, kā kuršu pils nosaukums pirmo reizi minēts 1253. gada 4. aprīļa kuršu zemju dalīšanas līgumā starp Kurzemes bīskapu un ordeni. Pēc šī līguma Sabile, tāpat kā Kandava un Talsi, piešķirta ordenim. Ordenis Sabilē cēlis mūra pili, bet tās būvēšanas laiks nav precīzi zināms. Tā neapšaubāmi celta pēc 1253.gada, domājams, pat pēc 1260. gada Durbes kaujas, bet noteikti pirms 1282. gada, kad Sabilē minēts fogts Johans.

Pēc Livonijas ordeņa likvidācijas 1563. gadā, Sabiles pils sāka tuvojies savam sabrukumam. Pastāv rakstveida liecības, ka 1600.—1604. gadā, Kurzemes hercogam Frīdriham esot lūgta atļauja izlietot pils akmeņus baznīcas remontam un iežogojuma celšanai. Kad tā noārdīta, nav zināms. 1794. gadā J. K. Broce Sabili attēlojis savā zīmējumā. Tur Abavas krastā vēl redzamas nelielas pilsdrupas. Vēlākie autori - pat H.F.Vēbers 1804. gadā u.c. savos zīmējumos drupas Sabilē vairs neparāda. K. Lēvisa of Menāra materiālos LVVA glabājas Sabiles pilsvietas plāna skice, kas zīmēta

pēc A. Bīlenšteina publicētajām ziņām. Šodien pilsvietā nav nekādu pēdu no grāvjiem, ne arī kādu mūru atlieku virs zemes.¹¹ 20. gs. ordeņpils vieta apbūvēta ar jaunām ēkām.

Pēc vienu pētnieku (Pauls Kundziņš, Andris Caune, Ieva Ose) versijas Sabiles pils atradusies orientējoši starp mūsdienu skolu un autoostu (senākā norāde - starp tirgus laukumu un pamatskolu). Pēc arheologa Ē.Mugurēviča domām mūra pils atradusies Kuldīgas ielā, netālu no tagadējā tilta pāri Abavas upei. Precīzas liecības par Sabiles viduslaiku pils lokalizācijas vietu nav pieejamas.

Sabiles pilsvietas meklējumos veikti atsevišķi uzraudzības darbi. 1995.gadā arheologa A.Vaska vadībā notika uzraudzības darbi autoostas teritorijā plānotās benzīna uzpildes stacijas būvbedrē. Tur nav konstatēts kultūrslānis un lielajam skaitam laukakmeņu saistība ar pilsdrupām, jo nebija vērojamas apstrādes pēdas un/vai mūrjavas pazīmes. 2005.-2006.gadā arheologu I.Bergas un V.Muižnieka vadībā uzraudzība veikta elektrības kabeļa tranšejām. Tās tika raktas gar 1925. gadā pabeigto skolas ēku Abavas iela 5 (ēkas celtniecība uzsākta pirms 1.pasaules kara kā Vācu biedrības nams), iemērot pārbaudes tranšejas paralēli ēkas D fasādei un Abavas upei. Liecības par viduslaiku pili netika iegūtas arī pārējo elektrības kabeļa tranšeju joslās, kuras izraka minētās ēkas A un R pusē. Līdzīgi arī visapkārt autoostas laukumam izraktajās tranšejās neizdevās konstatēt apdzīvotības liecības, agrākas par 19. un 20. gadsimtu.

Informācijas trūkums apgrūtina šī vietējās nozīmes arheoloģijas pieminekļa aizsargājamās teritorijas noteikšanu.

Ieteikumi pieminekļa teritorijas un aizsardzības zonas apsaimniekošanai

Pieļaujams veikt tādas darbības, kas neiznīcina kultūras pieminekli vai nepazemina kultūrvēsturiskās ainavas un kultūras pieminekļa saglabājamās vērtības.

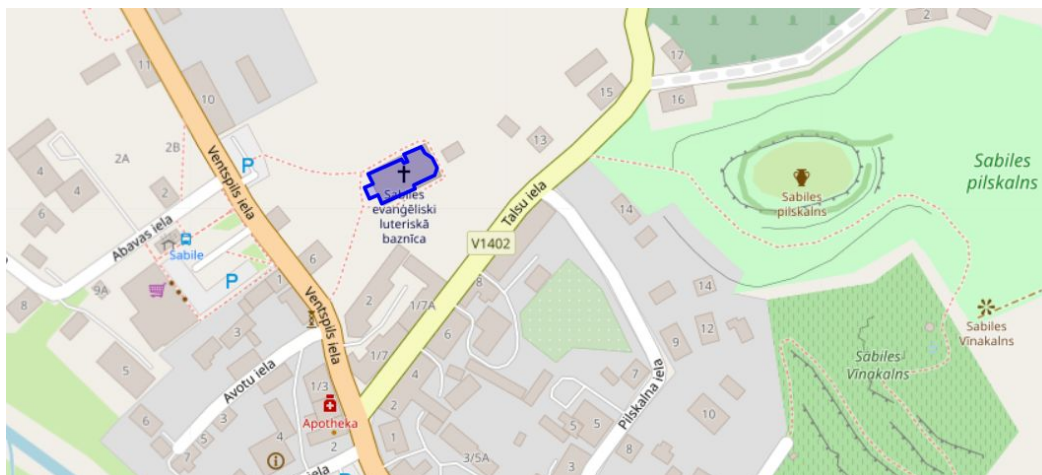
Plānojot jebkura veida saimniecisko darbību domājamajā Sabiles viduslaiku pils teritorijā un aizsardzības zonā, plānoto darbu projektu dokumentācija jāsaskaņo Nacionālajā kultūras mantojuma pārvaldē. Atkarībā no plānoto darbu apjoma un veida var tikt izvirzīta prasība par arheoloģiskās uzraudzības nodrošināšanu.

Aizsardzības zonā, veicot darbu, kas saistīti ar zemes reljefa pārveidojumiem, var atklāties jaunas arheoloģiskas liecības. Tādā gadījumā darbi jāpārtrauc un par atradumiem nekavējoties jāziņo Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldei.

¹¹Latvijas viduslaiku pils. A.Caune,, I.Ose. Rīga, Vēstures institūta apgads. 432.-434.lpp.

Sabiles luterāņu baznīca

Valsts nozīmes arhitektūras piemineklis (valsts aizsardzības Nr. 6762)

Kurzemes hercogs Gothards Ketlers 1567. gada 28. septembrī pavēlēja celt jaunu baznīcu vecās koka kapelas vietā, romāņu stilā, taču bez torņa. Tornis ar piramīdveidīgu jumtiņu, kā Kurzemes baznīcu tipiskā pazīme, uzbūvēts tikai 1682. gadā. Sabiles evaņģēliski luteriskā baznīca pilnībā pārbūvēta 1876. gadā. Dievnamā atrodas vecākā kancele (1590. gads) Latvijā un 19. gadsimtā uzstādīts sagraudās bruņinieku pils kapelas zvans (1450. gads), arī vecākais Latvijā.

Pie Sabiles baznīcas, kā jebkuras Latvijas baznīcas, kuras sākotnējā apbūve attiecināma uz viduslaiku periodu, bijusi ierīkota kapsēta. 2006. gadā, elektrības kabeļu tranšeju rakšanas zemes darbu laikā, arheologa V.Muižnieka vadībā veikti arheoloģiskās uzraudzības darbi, kuru laikā atsegti pieci apbedījumi. Spriežot pēc atsegtajiem apbedījumiem un vairākiem izrakumu laukumā pie baznīcas DR stūra iegūtajiem savrupatradumiem, baznīca ar kapsētu šajā vietā atradusies jau kopš viduslaikiem. Domājams, ka apbedīšana šeit uzsākta 13. gs. otrajā pusē un turpinājusies līdz 17., 18. gadsimtam.

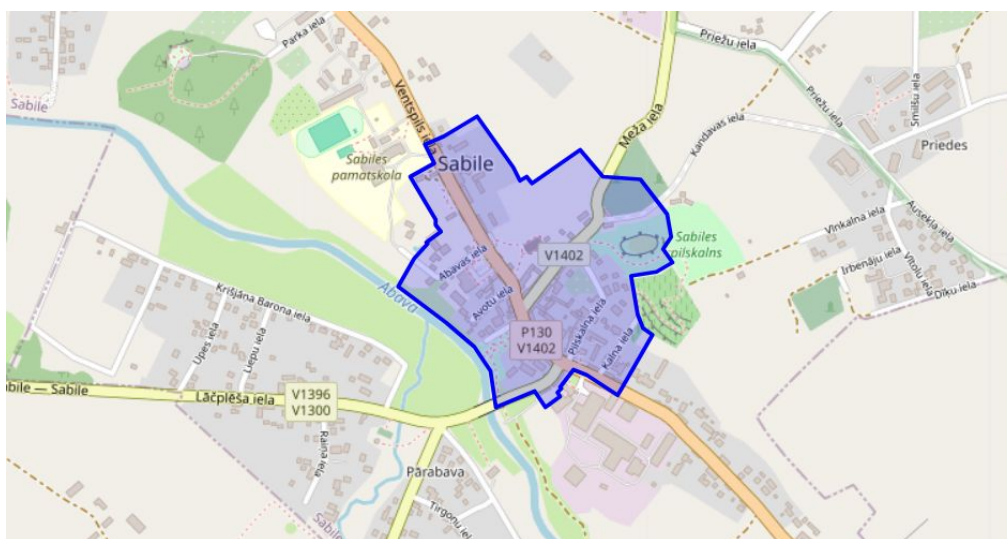
Ieteikumi pieminekļa teritorijas un aizsardzības zonas apsaimniekošanai

Sabiles baznīcas apkārtnē un aizsardzības zonā pieļaujams veikt tādas darbības, kas neiznīcina kultūras pieminekli vai nepazemina kultūrvēsturiskās ainavas un kultūras pieminekļa saglabājamās vērtības.

Plānojot jebkura veida saimniecisko darbību pie Sabiles baznīcas un tās aizsardzības zonā, plānoto darbu projektu dokumentācija jāsaskaņo Nacionālajā kultūras mantojuma pārvaldē. Plānojot zemes

Aizsardzības zonā, veicot darbus, kas saistīti ar zemes reljefa pārveidojumiem, var atklāties jaunas arheoloģiskas liecības. Tādā gadījumā darbi jāpārtrauc un par atradumiem nekavējoties jāziņo Nacionālajai kultūras mantojuma pārvaldei.

Valsts nozīmes pilsētībūvniecības piemineklis (valsts aizsardzības Nr. 2267)

2006. gada arheoloģiskās uzraudzības darbi arheologa V.Muižnieka vadībā neapstiprināja Sabiles vēsturiskā centra R daļas nepārtrauktu apdzīvotību no vēlā dzelzs laikmeta līdz jaunākajiem laikiem. Šeit, atskaitot baznīcas apkārtni, iegūti atsevišķi 16.-18. gs. atradumi, kas vairāk saistāmi ar Kandavas-Kuldīgas ceļa izmantošanu, nevis apdzīvotību šajā laikā un šajā vietā. Atsevišķi 16.-18. gs. atradumi, galvenokārt monētas, arheoloģiskās uzraudzības gaitā tika atrastas izraktajās elektrības kabeļa tranšējās gar Kandavas-Kuldīgas ceļu (Ventspils iela). Te konstatēts viduslaiku un 16.-18. gs. kultūrslāni, kas sniedzās 1,3 m dziļi. Domājams, ka apdzīvotība Sabilē vairāk koncentrējusies vēlā dzelzs laikmeta pilskalna priekšpils teritorijā, kur, iespējams, atradies

viduslaiku rakstītajos avotos minētais Sabiles miests. Arheologa Ē. Mugurēviča 70. gadu izrakumos konstatēts, ka priekšpils apdzīvota no 11. līdz 17. gadsimtam.

Ieteikumi pieminekļa teritorijas un aizsardzības zonas apsaimniekošanai

Plānojot jebkura veida saimniecisko darbību Sabiles pilsētas vēsturiskā centra teritorijā un, vēlams, arī aizsardzības zonā, plānoto darbu projektu dokumentācija jāsaskaņo Nacionālajā kultūras mantojuma pārvaldē. Atkarībā no plānoto darbu apjoma un veida var tikt izvirzīta prasība par arheoloģiskās uzraudzības nodrošināšanu.

Vēsturiskā centra teritorijā, veicot darbus, kas saistīti ar zemes reljefa pārveidojumiem, var atklāties jaunas arheoloģiskas liecības. Tādā gadījumā darbi jāpārtrauc un par atradumiem nekavējoties jāziņo Nacionālā kultūras mantojuma pārvaldei.

6. KOPSAVILKUMS

Sabiles vēsturiskā centra apbūves ēku un arheoloģijas pieminekļu inventarizācijas galvenais uzdevums bija iespēju robežās precizēt apbūves datējumu, definēt pilsētvides autentiskuma un saglabātības pakāpi, kā arī noskaidrot būtiskākos trūkumus un noteikt nepieciešamos pasākumus vēsturiskā centra kā vienota objekta saglabāšanai un paaugstināšanai.

Veiktā darba rezultātā iegūtais materiāls uzskatāms par provizoriskiem datiem, kas izmantojami, lai uzlabotu vēsturiskā centra pilsētībūvniecisko un arhitektonisko kvalitāti. Lai inventarizācijas rezultāti kļūtu par aksiomu, visos gadījumos, kad tas iespējams, pirms paredzamajiem remontiem vai rekonstrukcijas/restaurācijas darbiem, nepieciešams veikt objekta padziļinātu izpēti vai inventarizāciju (šis punkts var tikt iekļauts būvvaldes izsniegtajā projektēšanas uzdevumā). Tajā tiktu precizēti visi šajā pētījumā minētie dati un iegūta papildus informācija par ēkas vēsturisko plānojumu un, iespējams, interjera apdarēm, kas varētu paaugstināt ēkas arhitektonisko vērtību, vai, tieši pretēji, pamatojoties uz autentisku vērtību trūkumu, ļautu izstrādāt radikālāku tās rekonstrukcijas risinājumu.

Raksturojot Sabiles vēsturiskā centra apbūvi un autentiskumu, redzams, ka tā galveno vērtību veido vēsturiskais ielu tīkls, daļēji saglabātais vēsturiskās apbūves raksturs, ēku apjoms un ainaviskās kvalitātes. Pilsētas vēsturiskajā centrā esošā jaunā apbūve nav jūtama kā kontrastējoša un tik izteikta. Vēsturiskās apbūve ļauj saglabāt iespaidu par Sabili kā vēsturisku pilsētu. Protams, aplūkojot ēkas tuvplānā, redzamas izmaiņas, papildinājumi un zudumi. Tas mazina katras ēkas kā atsevišķa vēstures objekta vērtību un pazemina vides kvalitāti kopumā. Tāpēc liela uzmanība pievēršama vēl esošo detaļu (logu, durvju, slēģu, furnitūras, apdares detaļu u.c.) saglabāšanai, profesionālai fiksācijai un, iespēju robežās, atgriešanai aprītē.

Ir svarīgi izveidot tādu vēsturisko pilsētvidi, kurā dzīvojošie un strādājošie cilvēki apzinātos šīs vides savdabību, neatkārtojamību un īpašo vērtību. Vidi, kas glabājama nākamām paaudzēm nevis kā nekustīga "nedzīva" vērtība, bet aktīvi izmantota savam statusam atbilstošā veidā. Vēsturiskās vides saglabāšana un kopšana nav pilnā mērā iespējama tikai uz reglamentējošu noteikumu un aizliegumu bāzes. Ir vajadzīga sabiedrības izpratne, ko var veicināt regulāra un metodiska informācija par kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu un izmantošanu. Kā iedvesmojošs paraugs vēsturisko ēku sakopšanā pirmkārt jau ir blakus esoša sakārtota vide. Šajā jautājumā aktīvi jādarbojas pašvaldībām un, pirmkārt, jāsakopj un jāuztur kārtībā savā īpašumā esošais kultūrvēsturiskais mantojums.

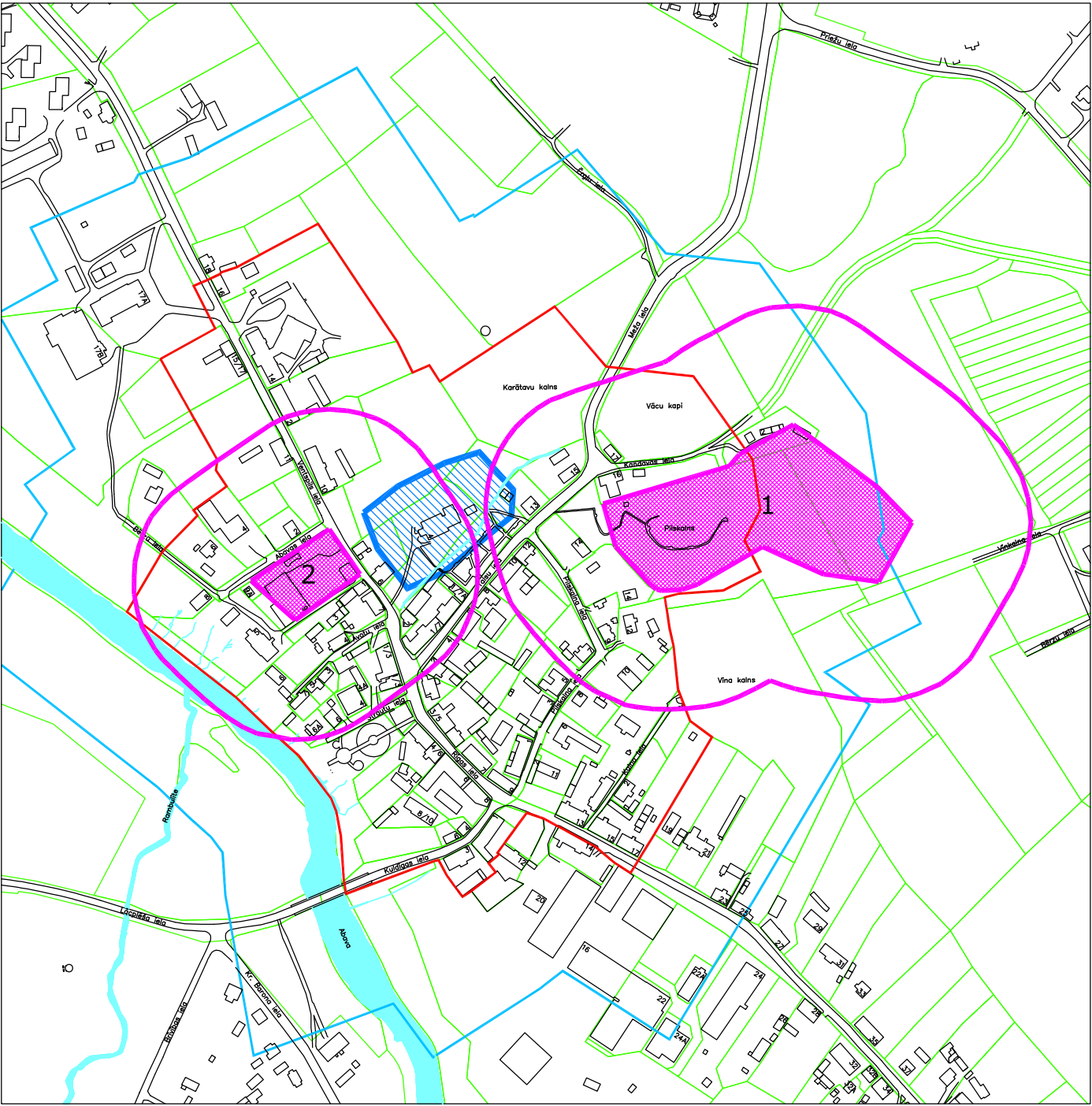
Jāatzīmē, ka vecpilsētas vizuālo tēlu lielā mērā ietekmē arī ēku tehniskais stāvoklis. Daļai ēku remontu nav veikti no padomju gadiem un tās ir nolietoto un mūsdienu sanitārajiem apstākļiem neatbilstošas. Lai uzlabotu šo situāciju, jāsaņem plānveidīgi ieguldīt finanses ēku

sakārtošanā, pretējā gadījumā iespējams zaudēt lielu daļu no vēsturiskajām ēkām, kas ir pamats autentiskai kultūrvidei. Pareizu materiālu izvēle un pietiekama uzmanība ēkas ekspluatācijas laikā pagarina to mūžu. Vienlaikus jāmēģina saglabāt vēsturiskās vides sajūtu, kas slēpjas tieši nepārveidotā, īstā, oriģinālā objektā.

Ir nepieciešama sabiedrības izpratne un cieņa, ko veicināt var regulārs dialogs ar profesionāļiem. Ar profesionālismu šeit galvenokārt jāsaprot zināšanas par Sabiles kultūrvēsturisko mantojumu, un spēja rast tādu dialogu ar sabiedrību, kā rezultātā tiktu atrasts maksimāls kultūras vērtības saudzējošs kompromiss.

Vēsturiskajam centram (vecpilsētai) jāklūst par aktīvu zonu, kurā būtu apvienotas dzīvojamā un ekonomiskā funkcija. Analogi kā daudzviet Eiropā, vēsturiskajā pilsētas daļā jānodrošina mūsdienu labiekārtojuma līmenis, lai radītu atbilstošus pastāvīgas dzīves apstākļus, kas ir priekšnoteikums "dzīvotspējīgai" pilsētai.

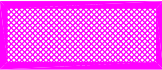
Vēsturisko pilsētu atjaunošanas pieredze ārzemēs liecina, ka mūsdienu dzīves līmeņa prasību apmierināšana tamlīdzīgā vēsturiskā pilsētvidē ir iespējama. Svarīgas ir savlaicīgas pamatnostādnes un informācija, lai cilvēks, pilnībā apzinātos savu labprātīgu izvēli dzīvot vai strādāt tieši vēsturiskajā vidē, izprotot tai raksturīgas nianšes (dažviet neērts plānojums, šauras telpas, insolācijas problēmas, u.c.).

Sabiles pilsētas
vēsturiskā centra robeža

Sabiles pilsētas vēsturiskā
centra aizsardzības zonas robeža

ARHEOLOĢISKIE PIEMINEKĻI

1. Sabiles pilskalns ar senpilsētu (valsts aizsardzības Nr.2257)
2. Sabiles viduslaiku pils vieta (valsts aizsardzības Nr.2256)

ARHEOLOĢISKO PIEMINEKĻU AIZSARDZĪBAS ZONA

Valsts noteiktā aizsardzības zona
ap arheoloģijas pieminekli - 100m

IESPĒJAMA APBEDĪJUMU ZONA
AP BAZNĪCU

Plānojot jebkura veida darbību šajā teritorijā,
paredzēto darbu projekta dokumentācija jāsaskaņo
KNMP. Atkarībā no darba veida un apjoma
var tikt izvirzīta prasība par arheoloģiskās izpētes
nodrošināšanu

PIEZĪMES

- 1.Apsekošana veikta 2025.g. rudenī.
2. Valsts nozīmes arheoloģisko pieminekļu
robežas fiksētas atbilstoši valsts noteiktām
arheoloģijas pieminekļa robežām.

OBJEKTS SABILES PILSĒTAS VĒSTURISKAIS CENTRS
PASŪTĪTĀJS TALSU NOVADA PAŠVALDĪBA

IZP.AUTORS	D.LĒVALDE	12.2025.	ARHEOLOĢIJAS PIEMINEKĻI UN TO AIZSARGJOSLAS	STADIJA	AMI
IZP.AUTORS	B.EGLĀJA	12.2025.		LAPA	1
IZSTRĀDĀJA	Z.BIKŠE	12.2025.		MĒROGS	1:5000

